

Розділ 1

DOI 10.34132/IDU.2021.08-01

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

(Андріяш В.І., Євтушенко О.Н.)

1.1. Сутність концептів «місцеве самоврядування», «децентралізація», «об'єднана територіальна громада» та основні підходи до їх дослідження

1.2. Місцеве самоврядування – інститут громадянського суспільства

1.3. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації влади

Висновки та узагальнення до розділу I

1.1. Сутність концептів «місцеве самоврядування», «децентралізація», «об'єднана територіальна громада» та основні підходи до їх дослідження

Розвиток України, як демократичної, правової, соціальної держави можливий лише на шляху інтеграції країни до європейського простору, проведення реформи децентралізації влади й розбудови місцевого самоврядування. Досвід держав Європейського Союзу показує, що, успішна децентралізація й побудова місцевого самоврядування є одним із засобів підвищення ефективності функціонування публічної влади [14, с. 9].

У цих умовах розвиток інституту місцевого самоврядування, що забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, набуває важливого значення. Глибокого осмислення й визначення потребує вивчення концептів «місцеве самоврядування», «децентралізація», «об'єднана територіальна громада».

Однак, перш ніж розглядати значення перерахованих концептів, з'ясуємо визначення терміну «концепт», яке в сучасній науці фігурує в дослідженнях філософів, логіків, філологів, психологів, політологів, а тому має велику кількість дефініцій.

Так в українській мові термін «концепт» є калькою латинського «conceptus» (поняття). Але на думку дослідників різниця в тому, що термін «поняття» вживається, в першу чергу, в логіці та філософії, а «концепт» – у мовознавстві, лінгвістиці. Отже термін «поняття» є згустком раціональної частини концепту, його змістом [50, с. 128].

Відмітимо, що термін «концепт» був вжитий С. Аскольдовим-Алексєєвим в 1928 р., як уявне утворення, яке заміщає в процесі думки невизначену безліч предметів, дій, розумових функцій одного і того ж роду [5, с. 269].

Водночас зазначимо, що термін «концепт» та «поняття» не є тотожними. На думку В. Телія «зміна терміну «поняття» на термін «концепт» – не просто термінологічна заміна: концепт – це завжди знання, структуроване у *фрейм*, а це значить, що він відображає не просто суттєві ознаки об'єкта, а всі ті, які в даному мовному колективі заповнюються знанням про сутність» [88, с. 96], підкреслюючи, що «концепти, стереотипи, еталони, символи, міфологеми і т. п. – знаки національної і – ширше – загальнонародської культури» [88, с. 215].

Фрейм (*frame* – «каркас», «рамка») – це «структура чи каркас, який охоплює та вміщує в собі мовні та позамовні знання про поняття та стереотипні ситуації, що виникають у житті людини» [89, с. 398].

На думку Ю. Степанова «концепт» та «поняття» – це явища одного порядку – «одиниці мислення», обсяг «поняття» обумовлений сукупністю предметів або явищ, які охоплюються даним поняттям, а «концепт» охоплює тільки зміст поняття та зміст слова, що співвідноситься з даним поняттям [86, с. 41-42]. Саме тому вважає він «поняття» вживається в логіці та філософії, а термін «концепт» в культурології [86, с. 43].

Дослідник В. Демьянков в статі «Термін «концепт» як елемент термінологічної культури» наголошує, що у класичній і середньовічній латині слово *conceptus* вживається найчастіше як причастя «зачата», а не як іменник «поняття». У сучасному розумінні «концепт – це змістовна сторона словесного знака (значення – одне або якийсь комплекс взаємопов'язаних значень), за якою стоїть поняття. Поняття, що лежить в основі концепту, має свій власний потенціал, воно здатне диференціюватися: елементарне відображення цієї здатності словники показують як тенденцію до утворення різноманітних словесних відтінків і переносів [30, с. 607].

У науці державного управління термін «концепт» досить широко використовується, як форма поняття, але під терміном «концепт» частіше розуміють поняття, яке розкриває його глибинну суть, дає певне уявлення про нього [3].

Вітчизняна так і зарубіжна наука приділяє пильну увагу до концепту «місцевого самоврядування» вивчаючи різні теорії, підходи, концепції до його визначення. Поява ідеї місцевого самоврядування, на думку німецьких вчених Г. Штімпфла і Х. Шоллера, пов'язана з подіями Великої Французької революції й відображає факт самостійності громади по відношенню до держави [100, с. 17]. На думку дослідників А. де Токвіля, Б. Констан де Ребека, О. Лабанда основою ідеї місцевого самоврядування є вчення про природне право жителів на управління своїми справами, яке є таким же невід'ємним і невідчужуваним правом людини, як і інші природні права.

Слід зазначити, що термін «місцеве самоврядування» був введений в обіг в 1785 р., і пов'язаний на думку князя О. Васильчикова з перекладом англійського терміну «*self-government*», що отримав розповсюдження «не тільки у Росії, але й у Німеччині й у всій Європі» [17, с. 2]. Крім Франції де у 1790 р. під час Національних Зборів місцеве самоврядування було позначено як децентралізація (*décentralisation*) [26, с. 4-5]. Як наголосив О. Градовський французи використали термін «*lade centralisation administrative*» для позначення департаментської муніципальної системи заснованої на виборчому початку [25, с. 39].

У XIX ст. термін «місцеве самоврядування» (*local government*, або *self-government*) по Р. Гнейсту – це державне управління округів і громад, однак право не громад окремої місцевості, а «адміністративних округів управляти й збирати податки за законами держави» [22, с. 40-41]. Так завдяки фон Р. Гнейсту термін «місцеве самоврядування» в другій половині XIX ст., поступове поширюється й у Російській імперії де до місцевого самоврядування відносилось земське і міське самоврядування, а також самоврядування національних окраїн [55, с. 383].

Для кращого розуміння поняття «місцеве самоврядування» вивчаються погляди, як вчених XIX-XX століття так і сучасних. Наприклад, погляди:

– фон Штейна, що покладає початок комунального права, його думки про органи місцевого самоврядування, як особливі юридичні особи з відповідними обов'язками, правами, власністю, які є частиною системи державних органів, що мають певну економічно-правову залежність від системи, як суб'єкти майнових відносин [99, с. 27-28];

– фон Р. Гнейста, що визначає інститут місцевого самоврядування, як публічне управління на громадських засадах за якого територіальні громади, що історично склалися, мають право самостійно вирішувати місцеві справи [20];

– Г. Еллінека (1851-1911 рр.) що у праці «Загальне вчення про державу» зазначав, що органи самоврядування не є органами держави, але держава поступається їм низкою урядових прав у повному обсязі [41, с. 54], визнаючи їхню незалежність, тому управління на місцевому рівні має виконуватися почесними громадянами.

Також вивчаються «громадівська» (А. Васильчиков), «державницька», «господарська» (В. Лешков) теорії місцевого самоврядування (В. Безобразов, О. Градовський, М. Лазаревський), теорія «самоврядних одиниць, як юридичних осіб» (Г. Еллінек, М. Свешников), що отримали широкий розвиток у 60-70-ті роки XIX століття.

У XIX ст. під «місцевим самоврядуванням» розуміють:

– особливу форму самоорганізації жителів певної території, «участь народу в місцевому внутрішньому управлінні своєї Батьківщини» [3], тобто «порядок управління, при якому місцеві справи і посади, що завідуються і заміщаються місцевими жителями – земськими обивателями» (О. Васильчиков) [17, с. 81], оскільки питання, які вирішуються на місцевому рівні, носять виключно практичний характер: «лагодження мостів, виправлення доріг, піклування про бідних» [17, с. 5].

– обов'язки і повноваження, які здійснюються місцевими жителями або їх представниками, що їм надані законодавчою владою або належать їм за загальним правом (П. Ашлей) [6, с. 3].

– «децентралізоване державне управління, де самостійність місцевих органів забезпечена системою такого роду юридичних гарантій, які, створюючи дійсність децентралізації, разом з тим забезпечують і тісний зв'язок органів місцевого державного управління з цією місцевістю і її населенням» (Н. Лазаревський) [58, с. 52].

– місцеві органи, які здійснюють функції державної влади, передані їм для зручності в реалізації (В. Безобразов [12, с. 231-232], А. Градовський [25, с. 24]). Однак, якщо А. Градовський вважав за необхідне наділити органи місцевого самоврядування правом діяти від імені держави зі збереженням певної самостійності, то В. Безобразов представляв їх як різновид бюрократичних установ, як елемент державної організації [12, с. 1]. У той же час вчені підкреслюють важливість питань місцевого значення та неможливість повного усунення держави від участі в їх вирішенні;

– локальний орган здійснення децентралізованого державного адміністрування, ієрархічно не підпорядкований іншим державним структурам (Ю. Панейко) [67, с. 130];

– форму організації місцевого управління, що передбачає децентралізацію державного управління [59, с. 51];

– як органи самоврядних територіальних одиниць, яким держава делегувала частину власних прав й які перебувають із державою в особливих юридичних відносинах, органи самоврядування на відміну від бюрократичного державного апарата є виборними, підзвітними і відповідальними перед самоврядною одиницею (М. Свешников) [83, с. 291-292];

– «державне управління, суб'єктом якого в якості юридичної особи є громадський союз (громада – *пояснення авторів*), обмежений відомою територією застосування, об'єктом якого є інтереси і потреби цього союзу» (професор Казанського університету В. Іванівський);

– частина загального державного управління, особлива організація державної влади на місцях, заснована на виборних засадах (А. Михайлівський) [65, с. 40];

– місцеве самоврядування є управління через осіб, обраних населенням (В. Погосський) [71, с. 6];

– як завідування усіма місцевими потребами самим суспільством (М. Курчинський) [57, с. 30-31].

Варто також підкреслити теоретико-методологічні надбання українських вчених XIX століття, щодо розуміння місцевого самоврядування, як права громади, таких, як М. Драгоманов, Ю. Панейко, І. Франко, М. Грушевський та інші. Так М. Драгоманов виділяє «самоврядування загальнодержавне й самоврядування місцеве» [38, с. 1], основою останнього є громада. Він виступав за широку автономію земських одиниць – громад, повітів, губерній (земель) [37, с. 53], які й повинні стати підґрунтям розвитку демократичної української держави та громадянського суспільства [73, с. 110].

На думку І. Франко кожна держава складається з громад (сільських, міських), повітів і країв, складених з вільних людей [96, с. 452], коли «сам народ здолю (від громад) управляє сам собою, працює на себе, сам образується і сам обороняється» [95, с. 139].

Пізніше за широке самоврядування, що обмежує бюрократію виступав М. Грушевський [28, т. 4, кн. 1, с. 261] пропонуючи в Конституції країни закріпити його юридичний статус.

Очевидно, що після отримання Україною незалежності питання розвитку місцевого самоврядування набуло ще більшого значення. Прикладом став досвід країн Західної Європи, де ще у 50-х рр. XX ст. почалися реформи спрямовані на оптимізацію кількості самоврядних одиниць (у бік зменшення), удосконалення організаційної структури місцевого самоврядування, фінансові реформи, які стосувалися як перерозподілу видатків, так і змін в оподаткуванні [82, с. 89].

У жовтні 1985 році країнами – членами Ради Європи була підписана Європейська хартія місцевого самоврядування (далі ЄХМС), що заклала концепцію місцевого самоврядування, засади його функціонування та фінансову базу. Зауважимо, що ЄХМС обов'язково вимагає визнання «місцевого самоврядування в національному законодавстві і у міру можливості в конституції» (ст. 2) [42], тобто необхідність конституційного, або законодавчого закріплення головних повноважень і функцій органів місцевого самоврядування. В ЄХМС «міське самоврядування розуміється, як право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» (ст. 3) [42]. Суттєва увага в ЄХМС приділяється виконанню вимог ст. 9 Хартії щодо фінансових ресурсів місцевого самоврядування [42], що визначає матеріальну та фінансову основи місцевого самоврядування. Норми закріплені ст. 142 і 143 Конституції України [54].

Погоджуємось з думкою José Manuel Vandrés, що мета ЄХМС встановити загальні норми для всіх європейських місцевих утворень, що повинні сприяти європейській інтеграції, заснованої на досягненні більш тісного союзу між державами-членами, на основі поваги принципів демократії і децентралізації публічної влади, які є їхнім спільним надбанням [104, р. 7-8; 22].

У ході реформ в країнах ЄС відбувається більш оптимальний розподіл обов'язків між різними рівнями влади, на користь громад, активізується участь органів місцевого самоврядування, громадськості в управлінні територіями [31], через вибір ефективних шляхів розвитку [107, р. 7], а тому наголошує Е. Тоффлер формується відкрита, демократична система державного управління [106, р. 49].

Треба підкреслити, що відродження місцевого самоврядування в Україні почалось з прийняття Закону СРСР «Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР» від 9 квітня 1990 р. [53, с. 17]. Закону від 7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Закони створили правову основу для впровадження і розвитку системи місцевого самоврядування, визнав територіальною основою місцевого самоврядування сільраду, селище, район, місто, район у місті, область. Базовим рівнем місцевого самоврядування були визнані сільрада, селище міського типу, місто [79].

Однак період з отримання незалежності й до прийняття Конституції є показовим в тому плані, що інститут місцевого самоврядування предметом майже «щорічної трансформації, що передбачала різні ступені децентралізації влади: від централізованої системи так званої «матрьошки» (коли ради різних рівнів перебували у відносинах підпорядкування) до децентралізованої на зразок англо-американської моделі системи місцевої публічної влади (1994 р.)» [60, с. 132].

З прийняттям у 1996 р. Конституції України місцеве самоврядування визнається окремою формою публічної влади, що управляє життєдіяльністю громадських спільнот [1, с. 24], місцеве самоврядування гарантується державою (ст. 7), а первинним суб'єктом місцевого самоврядування стає – територіальна громада. Конституція України (ст.140) прямо наголошує, що «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [54].

Інститут місцевого самоврядування стає основою для самостійного вирішення питань місцевого значення, невід'ємним й ключовим правом територіальної громади, що об'єднує мешканців певного населеного пункту або декількох адміністративно-територіальних утворень.

Ратифікація ЄХМС й закріплення її основних положень в законі «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05. 1997 року [78] визначило не тільки статус органів місцевого самоврядування, але їх відособлення від органів державної влади, їх організаційна, правова, фінансову автономію, тобто право мати відповідні фінансові ресурси і «право створювати власні бюджети» [92, с. 401].

Принципи правової, організаційної та фінансової автономії [78] записані у законі «Про місцеве самоврядування в Україні». Головна суть яких полягає в тому, що органи місцевого самоврядування мають свої власні повноваження, що визначаються Конституцією і законами України, а тому не можуть скасовуватися чи обмежуватися органами державної влади, якщо це не передбачено законом. Відмітимо, що імплементація європейських стандартів до українського законодавства прискорює інтеграцію України до країн-членів ЄС.

Що стосується концепту «децентралізація», то він на сьогодні є доволі складним поняттям і однозначного визначення не має. У сучасній літературі концепт «децентралізація» включає в собі безліч понять, які використовуються дослідниками, тому, перш ніж дати визначення, треба зрозуміти, що децентралізація пов'язана з поняттями «влада», «владні відносини», «державна влада – місцеве самоврядування» [3], та стосується реорганізації політичних, фінансових, адміністративних, тобто будь-яких систем.

Зміст концепту «децентралізація» пов'язаний з системою управління, за якої «частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; скасування або послаблення централізації» [18, с. 12]. Така система управління полягає в передачі повноважень і відповідальності за виконання функцій від центру (суб) регіональним, територіальним державним організаціям або органам місцевого самоврядування, приватним організаціям, тобто з локальним (місцевим) рівнем влади, на якому громадяни мають право безпосередньо приймати участь у прийнятті рішень [101, р. 963].

На думку І. Трофимової децентралізація – це:

- політичні зміни, які дають локальним (місцевим) співтовариствам, їх органам право відстоювати власні інтереси;
- технологічні зміни і глобальна інтеграція (зміни поглядів на управління і самоврядування);
- неспроможність централізованої системи вирішити локальні політичні, економічні проблеми, надання прав їх вирішення локальній владі, через використання людських і фінансових ресурсів [93].

Отже, поняття децентралізація пов'язано з системою управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до органів місцевого самоврядування.

Дослідник Б. Гурне вважає, що децентралізація – це «спосіб територіальної організації влади, за яким держава передає право на прийняття рішень з певних питань або у певній сфері структурам локального чи регіонального рівнів, що не входять до системи виконавчої влади і є відносно незалежними від неї» [29, с. 88]. Точніше «чітке й збалансоване розподілення повноважень, ресурсів і відповідальності між центральними органами державного управління і місцевого самоврядування» [45, с. 78].

Саме тому сутність концепту «децентралізація» можна розкривати через вплив децентралізації на: адміністративно-територіальний устрій держави, систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів [14, с. 9], через механізм деконцентрації влади, тобто делегування повноважень від центру до нижчих рівнів органів виконавчої владної вертикалі [102, с. 1].

Концепт «децентралізація» можна визначити, як політичну ідею, яка означає, що субнаціональні органи влади отримують певну політичну автономію разом із новими функціями й ресурсами, що зумовлює настання відповідної економічної автономії (М. Баймуратов) [8, с. 17]. Дослідники (О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко та ін.) підкреслюють, що «така децентралізація влади в державі сприяє розвитку демократії, адже відбувається розширення впливу територіальних громад, соціальних груп та громадськості в цілому на справи публічного значення. Демократична держава завжди прагне залучити громадськість до здійснення публічних функцій урядування з метою оптимального задоволення різнобічних потреб людини та народу загалом» [14, с. 13].

В умовах євроінтеграції України (Угода про асоціацію між Україною та ЄС [94]), децентралізація є одним з пріоритетних принципів системи організації та функціонування публічної влади в Україні, стратегічним вектором української державної політики (Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [87]), складовою усіх галузевих і секторальних реформ. Концептом «децентралізація» у викладеному вище аспекті виступають міжнародно-правові стандарти місцевого самоврядування, насамперед, ЄХМС 1985 р. та Додатковий протокол до ЄХМС про право участі у справах органу місцевого самоврядування 2009 р., Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальним общинами або властями 1980 р., Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальним общинами або властями 1995 р., а також інші документи Ради Європи. Побудови моделі розвитку відносин «територія (місто) – мешканець – публічний менеджмент», що запропонована Лейпцизькою хартією сталих європейських міст 2007 р., ухваленої на неформальній зустрічі міністрів з питань міського розвитку та територіальної з'єднаності [32, с. 47].

Отже, власна українська модель децентралізації публічної влади полягає в «передачі значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно» [33], особливої ролі інституту громадського контролю, що є важливою складовою механізму взаємної відповідальності суспільства та держави.

Децентралізація передбачає укрупнення громад, що значно покращує їх економічне становище і якість надання муніципальних послуг. Децентралізація влади в країні підкреслює відкритість системи управління для рішень «знизу» і передбачає відповідальність за власні дії, відхід від бюрократизації, заорганізованості тощо. Децентралізація забезпечує ухвалення рішень на локальному (місцевому), тобто «на рівні територіальної громади, (суб) регіональному рівні тобто на середніх і нижчих рівнях організаційної ієрархії без шкоди для інтересів системи, яка функціонує як єдине ціле» (О. Євтушенко, Т. Лушагіна) [43].

На нашу думку, «децентралізація являє собою конструкт, у якому в концентрованому вигляді подано характеристику системи (організаційна структура, повноваження, ресурси, управлінські та господарські справи, у вирішенні яких беруть участь органи самоврядування адміністративно-територіальних одиниць зазвичай у вигляді прийняття рішень), форма (тип), рівні концентрації влади (центральний, провінційний, префектурний, повітовий, міський чи сільський), повноваження і відповідальність» [3].

Концепт «об'єднана територіальна громада» надзвичайно важливий для розуміння децентралізації, яка є одним із ефективних способів оптимізації державного управління, тому що територіальна громада є:

- основою місцевого самоврядування, його «...первинним суб'єктом, основним носієм його функцій і повноважень» [78];
- спільнотою людей, які проживають на одній території та мають право добровільно об'єднуватися з іншими громадами для спільного вирішення проблеми місцевого значення [13];
- «юридичною особою» [97].

Зважаючи на той факт, що більшість ОТГ України, маючи право вирішувати самостійно питання місцевого значення, виявилися неспроможними їх виконувати внаслідок браку власних коштів, занепаду чи відсутності інфраструктури (необхідних будівель, споруд, доріг тощо), а також браку кадрів відповідної кваліфікації в 2014 році була проголошена реформа місцевого самоврядування, що передбачала «об'єднання (укрупнення) територіальних громад, забезпечення їхньої спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів вирішувати питання місцевого значення» [13].

В основу реформи було покладено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [80], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [76] та розроблену Кабінетом Міністрів України Методику формування спроможних територіальних громад [77], що дало початок процесу об'єднання суміжних територіальних громад в Україні.

До реформи в Україні існувало 11 520 територіальних громад: із них 458 міських, 783 селищних та 10 279 сільських. Лише 30 % територіальних громад в Україні були фінансово самодостатні, а 70 % існували за рахунок субвенцій.

Однією з ключових сторін децентралізації публічної влади стала фінансова децентралізація, були внесені зміни до Бюджетного кодексу України [74], прийнятий закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» [75], що розширила податкову й дохідну базу бюджетів ОТГ.

Зміна міжбюджетних відносин, розширення бази оподаткування органів місцевого самоврядування, сприяло посиленню фінансової спроможності ОТГ.

У процесі її реалізації відбуваються суттєві зміни в бюджетному та податковому законодавстві, що були спрямовані на підвищення рівня фінансової стабільності та автономії місцевих бюджетів. Відбувалась передача частини доходів обласних та районних бюджетів до складу бюджетів територіальних громад (міст, сіл, селищ) (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Розподіл податків і зборів між бюджетами різних рівнів

Податкові платежі	Зміни до Бюджетного кодексу
Податок на доходи фізичних осіб	60% податкових надходжень – до бюджетів міст обласного значення; 15% – до місцевих бюджетів; 25% – до державного бюджету.
Державне мито	100% до місцевих бюджетів

продовження таблиці 1.1

Плата за землю	Місцевий податок
Податок на прибуток підприємств	90% – до державного бюджету; 10% – до місцевих та обласних бюджетів. 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності до місцевих бюджетів
Екологічний податок	25% податкових надходжень – до місцевих бюджетів; 55% – в обласні бюджети; 20% – до державного бюджету.

Отже, фінансова децентралізація, збільшує фінансову спроможність громад, а тому є одним з інструментів, що сприяє розвитку території, в першу чергу, – території ОТГ. Свідченням цього є те, що завдяки фінансовій децентралізації місцеві бюджети у 2014 році склали 68,6 млрд. грн.,

у 2015 р. – 98,2 млрд. грн.,

у 2016 р. – 146,6 млрд. грн.,

а у 2017 р. вже – 192 млрд. грн., тобто за період 2014 – 2017 років вони збільшилися на 123,4 млрд. грн.

Питома вага місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України на кінець 2017 року склала 51,2 % (у 2015 році – 45,6%).

У 2018 році надходження до загального фонду всіх місцевих бюджетів України перевищили прогнозовані плани і склали 234 млрд. грн. Це на +22% (+42 млрд. грн.) перевищує надходження за 2017 рік (рис. 1.1).

Таким чином, децентралізації публічної влади призвела до встановлення в державі децентралізованої системи управління, тобто системи взаємовідносин між центром і регіонами, які будуються не на принципах субординації, які властиві урядовій вертикалі, а на принципах правової, організаційної та матеріально фінансової самостійності (автономії) місцевих органів влади, зокрема місцевого самоврядування.

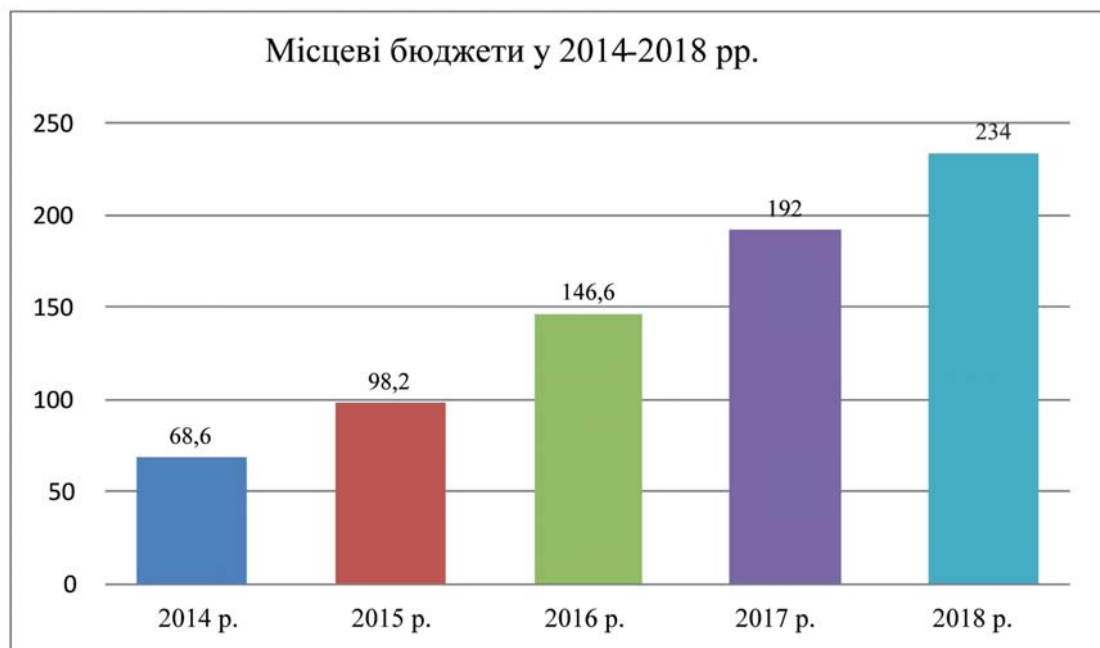

Рис. 1.1. Місцеві бюджети у 2014-2018 рр.

Отже, перетворення, які відбуваються в країні в умовах реформи децентралізації, забезпечують спроможність ОТГ самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Переконані, що від створення «спроможних об'єднаних територіальних громад», і залежатиме майбутній розвиток України та успіх подальших реформ.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що визначення концептів «місцеве самоврядування», «децентралізація», «об'єднана територіальна громада» та основних підходів до їх дослідження дозволяє зрозуміти їх значення для розбудови місцевого самоврядування в Україні в умовах реформи децентралізації.

1.2. Місцеве самоврядування – інститут громадянського суспільства

Процес демократизації в Україні обумовив необхідність децентралізації державної влади та підвищення ролі інституту місцевого самоврядування, як інституту громадянського суспільства за допомогою якого громадяни мають можливість якнайповніше реалізувати свої громадянські права.

Переконані, що розбудова інституту місцевого самоврядування й громадянського суспільства, як вільного демократичного, правового суспільства, в якому інститути публічної влади спрямовані на забезпечення прав і свобод громадян не можливі один без одного. Тобто розвиток інституту місцевого самоврядування неможливий без громадянського суспільства, так і розвиток громадянського суспільства в Україні – неможливий без зміни системи взаємовідносин між суб'єктами публічної влади у бік більшої автономії інституту місцевого самоврядування.

Розуміння ролі інституту місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства у розвитку української держави, особливо важливо у зв'язку з побудовою в країні ефективної системи публічного управління, що «базується на чіткому визначенні функцій, взаємних прав та обов'язків державної влади, місцевого самоврядування та інших інститутів громадянського суспільства» [46, с. 17] та євроінтеграції країни до Європейського співтовариства.

Відмітимо, що чим більш розвинута така форма публічної влади, як місцеве самоврядування, тим більш розвинуте громадянське суспільство, а громадяни мають більше можливостей захищати свої інтереси в різних сферах громадського життя [46, с. 22].

Місцеве самоврядування, як форма державного управління з'являється в епоху Античності в працях Платона (427-347 рр. до н.е.) і Аристотеля (384-322 рр. до н.е.), які не розрізняли державу і громадянське суспільство, а вважали це одним цілим. Так Аристотель державу й суспільство визначав як «первинні об'єднання – природні утворення», де «державна є сукупність громадян, громадянське співтовариство» [4, с. 23].

У зв'язку з тим, що поняття «громадянин» (від давньогрец. – *polites*, лат. – *civilis*) пов'язано з виконанням прав і обов'язків, термін «громадянське суспільство» (*civil society*) в Античності використовується для позначення сформованих у Стародавній Греції й Римі суспільних систем. В яких на думку Дж. Еренберга (США) «серед складових громадянського суспільства за Аристотелем є діалог, самоврядування і взаємне визнання» [103, р. XI]. На їх думку громадяни є передумовою існування громадянського суспільства, тому що володіють правом на реалізацію як політичних, економічних, так і культурних, духовних прав.

Як бачимо концепції громадянського суспільства, що з'явилися пізніше беруть початок у часи Античності. У XVII ст. – першій половині XVIII ст. проблемою громадянського суспільства займаються такі вчені, як: Г. Гроцій (1583-1645) [27], Т. Гоббс (1588-1679) [23], Дж. Локк (1632-1704) [62], Ш. Монтеск'є (1689-1755), Ж.-Ж. Руссо (1712-1778), І. Кант (1724-1804 рр.), Г. Гегель (1770-1831 рр.), А. Токвіль тощо.

Так, Г. Гроцій наголошує на свободі людини, яка базується на її природному праві, що дозволяє людині перейти з природного стану у громадянське суспільство, як спільноту вільних людей [27, с. 137].

Англійський мислитель Т. Гоббс, пов'язував виникнення громадянського суспільства із природою і якостями людини як істоти розумної, але поведінка якої мотивується особистою корисливістю, засобом задоволення якої є суспільство. За Т. Гоббсом, люди у своєму природному стані «не можуть зберегти мир і тому постають перед загрозою взаємознищення» [23, с. 96], але «завдяки інстинкту самозбереження люди розуміють, що потрібно вийти зі стану «війни всіх проти всіх». У зв'язку з цим Т. Гоббс обґрунтовує «концепцію договірної походження політичної влади» [23, с. 132-133].

Відмітимо, що Дж. Локк чітко розрізняє суспільство й державу, а тому передумову виникнення громадянського суспільства бачив у природному «стані рівності» людей, що керують «своїми діями, власним майном та особою» [62, с. 131].

Німецький філософ І. Кант (1724-1804) обґрунтовуючи ідеї «правової держави» і «громадянського суспільства» наголошував, що країною повинні правити не люди, а закони, тому що в правовому суспільстві громадянська свобода є правом особи підкорятися тільки законам, із справедливістю яких вона погоджується і добровільно бере зобов'язання дотримуватися» [49, с. 479].

Особлива заслуга в розробці концепції громадянського суспільства належить Г. Гегелю, який систематизуючи західноєвропейську суспільно-політичну думку дійшов висновку, що «громадянське суспільство є диференціація, яка стоїть між сім'єю та державою, хоча розвиток громадянського суспільства приходить пізніше, ніж розвиток держави; оскільки в якості диференціації воно передбачає державу, яку воно, щоби існувати, повинно мати перед собою як щось самостійне» [19, с. 228]. Сутністю ідеї громадянського суспільства й головною діючою особистістю стає людина, зокрема людина як особистість. Саме особистість на думку Г. Гегеля та соціальні чинники відіграють важливу роль в громадянському суспільстві, в якому «кожний для себе – ціль, всі інші для нього ніщо», саме інші не дозволяють йому «досягнути своїх цілей у всьому їх обсязі» [19, с. 228]. Зокрема, Г. Гегель визначав «громадянське суспільство», як об'єднання членів «на основі їх потреби через правовий устрій, і через зовнішній порядок для їх особистих та загальних інтересів» [68, с. 13].

Політичні погляди цього періоду витікали з ідеї «суспільного договору» і характеризувалися відділенням від державно – політичної сфери і, навіть, протиставленням їй громадянського суспільства і громадських асоціацій, що включають і місцеве самоврядування під яким розумілась участь народу в управлінні.

Сучасне розуміння інституту місцевого самоврядування як невід'ємного елемента громадянського суспільства і ознаки демократії держави виникає «з розвитком капіталістичних суспільних відносин, з процесами становлення громадянського суспільства і держави як самостійних і відносно незалежних один від одного соціальних інститутів» [20, с. 3].

В ході Буржуазних революцій XVIII – початку XIX ст. в Європі почались зміни у взаємовідносинах між центральною і місцевою владою, поставивши питання про рівень участі народу в управлінні. Саме тому у ліберальній політичній думці були закладені уявлення про «громадянське суспільство», як політичній сфері соціуму, що протистоїть державі і співіснують з нею, стає основою для формування інституту місцевого самоврядування.

Представник ліберальної доктрини А. Токвіль (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) французький державний діяч, у своєму творі «Демократія в Америці» пов'язує ідею «громадянського суспільства» з обмеженням втручання держави в суспільні справи. На його думку громадянське суспільство – це система добровільних громадських організацій, що тиснуть на політичну сферу, а також між групові стосунки, які створюють можливості для

реалізації членами суспільства своїх інтересів, це вищий ступінь політичної свободи, яку може винести народ [90, с. 424].

Як підкреслюють дослідники «громадянське суспільство» цього часу стає «характеристикою суспільства з точки зору його самоорганізації, ступеня розвитку демократії, реалізації прав і свобод людини і громадянина» [16, с. 669].

З вищевикладених положень випливає, що ліберальна доктрина XIX століття і ідеї «громадянського суспільства» стали основою формування такого громадського інституту, як інститут місцевого самоврядування, вважав А. Токвіль «грас для встановлення незалежності ту ж роль, що і початкові школи для науки» тому що вчить народ «користуватися свободою, насолоджуватися її мирним характером» [90, с. 65].

Дослідник А. Токвіль визначив громадянське суспільство як особливу, позадержавну сферу соціуму, що забезпечує волелюбний спосіб співжиття у демократичному суспільстві. Однак зазначав він, «недостатньо запровадити вільні інституції, вибори, партії, парламент, необхідно, щоб людям була властива схильність до незалежності, до певного опору офіційній владі, коли вона на такий опір заслуговує» [90, с. 65].

Усе це вказує на те, що інститут «місцевого самоврядування» як відокремлений інститут управління по забезпеченню життєдіяльності населення є інститутом громадянського суспільства поряд з іншими інститутами, зокрема громадськими організаціями.

Погоджуємося з думкою Л. Мамут наявність у відносинах держави й громадянського суспільства автономних інститутів, що забезпечують різні сфери людської діяльності не підлягає сумніву, хоча «громадянське суспільство, будучи феноменом, який саморегулюється, перебуває у суттєвій залежності від держави» [64, с. 100].

Погоджуючись з Н. Кузнецовою, що «громадянське суспільство – це відкрите, демократичне, антитоталітарне суспільство, яке має здатність до саморозвитку, в якому центральне місце займає людина, громадянин, особистість. Воно несумісне з директивно-розподільною економікою. Вільні індивіди-власники об'єднуються для спільного задоволення своїх інтересів і служіння загальному благу [56, с. 13]. Отже, «громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права» [98, с. 646-647].

У громадянському суспільстві, правильно зазначає М. Любченко, місцеве самоврядування є його основоположним інститутом, недержавною за своєю природою самостійною формою здійснення народом публічної влади [63]. Що й закріплено в Конституції України, яка визнає місцеве самоврядування – правом територіальної громади (села, селища, міста) і одним з основоположних принципів організації публічної влади на місцях.

Отже, інститут місцевого самоврядування у особі громади села, селища, міста є «політичною одиницею, яка безпосередньо встановлює контакт між кожним громадянином і державою» [84, с. 40]. Так у Цивільному кодексі України територіальні громади визнані юридичними особами, що «мають свої рахунки, надходження..., можуть створювати комунальні підприємства, навчальні заклади, підприємницькі товариства, приймати участь в їх діяльності на загальних підставах...» [97].

З вищевикладених визначень випливає, що місцеве самоврядування, як інститут громадянського суспільства, який організовує діяльність людей зі здійснення контролю над ресурсами місцевого співтовариства, за своєю природою, сутністю й змістом є відособленим інститутом суспільного і державного механізму, специфічною формою публічної влади, окремою, формою реалізації народовладдя, яке спрямовано на забезпечення реалізації прав і свобод громадян. В умовах децентралізації державної влади, як слушно стверджує Дж. Кін, «державна та громадянське суспільство мають стати одне для одного умовою демократизації» [52, с. 50].

На нашу думку, «місцеве самоврядування – це особливий інститут у системі суспільства, інститут, що має ознаки, властиві виключно структурам громадянського суспільства, так і ознаки, притаманні власне державі» [43, с. 15].

Отже, інститут місцевого самоврядування одночасно є результатом і механізмом формування й розвитку громадянського суспільства, яке є «асоціацією вільних громадян, що взаємодіють між собою виключно на ґрунті власних інтересів, правових норм та спільно погоджених чи вироблених регуляторів» і яке «поєднує економічні, соціальні, культурні, духовні, родинно-побутові відносини та інститути, а також передбачає певні свободи, права та обов'язки особистості як необхідні умови її ствердження та самореалізації в громадському житті» [85, с. 108].

До одного із основних специфічних аспектів характеристики громадянського суспільства є те, що переважаюча більшість його інститутів здійснюють формування й функціонування на засадах самоврядування. Індивіди безпосередньо чи за допомогою утворених ними органів вирішують питання щодо власної життєдіяльності, здійснюють вільне формування певних інститутів задля спільного задоволення власних потреб й інтересів, створюють для себе відповідні правила щодо поведінки у формі соціальних (зокрема, правових) норм, котрими керуються у власній діяльності, самостійно приймають загальні рішення та самі їх й виконують. Самоврядність громадян «забезпечується, гарантується правовими нормами можливістю прояву ініціативи, активної поведінки, правом на прийняття найбільш відповідного з точки зору інтересів індивідів та їх об'єднань рішення» [69, с. 147].

Зазначимо, що громадянське суспільство – це вільне демократичне правове суспільство, тобто суспільство розумного балансу інтересів різних соціальних верст. Як слушно зауважив А. Токвіль місцеве самоврядування в громадянському суспільстві – це «право території жити своїм власним політичним життям, для того, щоб громадяни отримали необмежену кількість стимулів діяти спільно й відчували б щодня свою залежність один від одного» [90, с. 380].

У таких умовах громадянське суспільство створюється не просто «знизу», а перш за все через громади в яких найбільш «ефективніше можуть бути реалізовані принципи рівності й демократії, тому сила громади в суспільстві, по суті, має бути первинною щодо політичної влади й контролю над нею» [48, с. 245].

Погоджуємося з А. Токвілем в тому плані, що саме у політичній системі громадянського суспільства розвивається такий громадянський інститут як місцеве самоврядування, який поєднує людину й суспільство, активізує громадські ініціативи, через створення добровільних громадських комітетів, асоціації для вирішення загальних проблем. Якщо у недемократичній системі держава поглинає суспільство як самостійний суб'єкт соціальної діяльності, позбавляючи його функцій з самоорганізації й самоврядування своєї життєдіяльності, то у демократичному громадянському суспільстві вона фіксує тільки мінімально достатній рівень політичних обмежень, що не дає можливості державі втручатися у те коло питань, яке громадяни можуть вирішувати самостійно, без звернення до державних інститутів. У такий спосіб демократія забезпечує органічне поєднання механізмів влади й самоврядування, коли «..чинність влади стає менш непереборною й не настільки небезпечною для людини» [90, с. 72].

У той же час громадянське суспільство не обмежується інститутом місцевого самоврядування, тому що є достатньо складним явищем і змінюється в процесі свого розвитку і як зауважує А. Крась «існує в стані процесуальності, підлягає змінам і пов'язане з дискурсивними, інтелектуальними і культурними фільтрами та практиками» [51, с. 479], а його структурними складниками виступають суб'єкти правових, економічних, політичних, соціальних, релігійних, духовних та інших взаємовідносин.

Взаємовпливи громадянського суспільства й суб'єктів публічної влади (державної влади й місцевого самоврядування) можуть бути різноплановими і різноаспектними, головне те, що інститути публічної влади функціонують у суспільстві, яке є соціальною оболонкою держави. Саме тому у західному суспільстві поступово були запропоновані різні способи реформування взаємовідносин державного управління й місцевого самоврядування, що призвели до появи концепції – «New Public Management» і «Good Governance».

Концепція «New Public Management» була відповіддю на кризові явища в державному управлінні, побудованому на традиційних принципах ієрархії, бюрократії, централізації та інших. Авторами «нової парадигми...», свіжої, переконливої та далекоглядної» стали Д. Осборн і Т. Геблер, що наполягали на переосмисленні теорії державного управління на основі управління бізнесом в ринковій економіці. У своєму дослідженні «Перебудова уряду» (Reinventing Government) Д. Осборн і Т. Геблер визначили бажані й необхідні перетворення, які важливі для досягнення модернізації влади на центральному та місцевому рівнях [105, р. 32] використовуючи досвід управління комерційними підприємствами.

Дослідники відмічають, що новий підхід Т. Геблера та Д. Осборна базувався на побудові управління яке швидко реагує на непередбачені реакції та змінювані запити громадянського суспільства [61, с. 6].

Також місцеве самоврядування відіграє важливу роль і в концепції «належного» (якісного) врядування («Good Governance»), що з'явилась на зміну концепції нового державного менеджменту. Концепція передбачала, що публічне управління будується на засадах поділу влади, реалізації народовладдя, виборності й змінюваності вищих посадових осіб, підзвітності інститутів виконавчої влади суспільству, політичного плюралізму. Змінюються відносини між громадянським суспільством і органами влади, через широке залучення представників громадянського суспільства до процесу управління. Дж. Торфінг один з авторів концепції підкреслює роль інституту місцевого самоврядування не тільки в збільшенні участі громадян в управлінських справах, але привертає увагу дослідників на спроможність цього інституту мобілізувати приватні ресурси, енергії та ідеї заради спільного формування громадського управління та контролю [108, р. 18].

Отже, громадянське суспільство, як саморегулююча система, не лише формує управлінську систему – органи публічної влади, але й встановлює межі їх адміністративного регулювання.

Інститути місцевого самоврядування й громадянського суспільства взаємопов'язані, оскільки лише в громадянському суспільстві місцеве самоврядування – це найефективніша легальна форма участі громадян у вирішенні актуальних питань місцевого значення. Сила місцевого самоврядування, в першу чергу, в тому, що воно є ініціатором руху України до демократії «знизу», оскільки демократія – є особистою участю кожного у справах й турботах власного соціуму, а не набором формальних виборчих процедур. Участь у місцевому самоврядуванні «поступово перетворює людей на соціально активних особистостей, справжніх господарів своєї долі. Коли кількість таких людей серед населення перевищує певну критичну позначку, тоді вже можна вести мову про наявність громадянського суспільства в країні» [72, с. 52].

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що в умовах децентралізації державної влади та євроінтеграції України до ЄС в нашій державі будується демократичне громадянське суспільство, в якому місцеве самоврядування є політико-правовим інститутом, у межах якого здійснюється управління місцевими справами територіальної громади, через самоорганізацію місцевих жителів. Місцеве самоврядування, як інститут громадянського суспільства, артикулює й відстоює інтереси жителів територіальної громади перед державною владою, яка за його допомогою транслює державну політику й державні інтереси на місцевий рівень.

1.3. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації влади

Місцеве самоврядування є не тільки умовою, але й необхідним атрибутом будь-якого демократичного суспільства. Саме на рівні місцевого самоврядування, яке є однією з визнаних форм здійснення народом публічної влади, населення має право реалізувати один з основних принципів демократії – право громадян на управління справами суспільства.

Отже, розвиток місцевого самоврядування в Україні залежить від ступеня децентралізації державного управління й розвитку демократії в суспільстві. Тобто чим більше децентралізована державна влада й демократичніше суспільство, тим більше розвинуте місцеве самоврядування.

Очевидно, що місцеве самоврядування є важливим елементом всієї системи публічного управління в державі, що визначає структуру організації публічної влади й управління в країні, що будується на принципі децентралізації. Але в основі моделі місцевого самоврядування, яку необхідно побудувати в Україні в умовах децентралізації влади є розподіл владних повноважень в системі інститутів публічної влади.

Принцип децентралізації є одним з пріоритетних принципів сучасних систем організації та функціонування публічної влади. Принцип є стратегічно визначеним вектором державної політики, та складовою майже усіх галузевих і секторальних реформ та одним із визначальних факторів демократичності реформ.

Треба нагадати, що принцип децентралізації задекларовано у статті 132 Конституції України як одну із засад, на яких ґрунтується територіальний устрій держави [54]. Однак по суті засадою є не децентралізація, а «поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади», що характеризує постійні коливання українського суспільства та його політикуму [34] від децентралізації до централізації. Саме тому в умовах реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні пропонується закріплення в новій Конституції України принципу децентралізації як способу розподілу державних повноважень, для побудови ефективної системи публічної влади.

Зокрема, пропонуються наступні зміни до Конституції України:

- побудова тривірневої адміністративно-територіальної організації (регіони, райони, громади) (рис. 1.2);
- формування дієздатних ОТГ;
- реорганізація МДА в органи префектурного типу;
- усунення дублювання компетенцій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- створення виконкомів рад районів та регіонів, які візьмуть на себе повноваження МДА;
- запровадження принципу субсидіарності з метою розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування різних рівнів;
- розширення доходної бази місцевого самоврядування;
- створення ефективної системи нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування [32, с. 54].

Запропоновані зміни до Конституції України, на кожному з трьох рівнів адміністративно-територіального устрою дозволяють створити на кожному рівні повноцінні ради та їх виконавчі органи (рис. 1.3).

Запровадження таких змін до Конституції України дозволяє побудувати демократичну децентралізовану модель публічної державної влади. Хоча на думку Ла Коруньї Хосе Квола, з якою ми погоджуємось, централізоване управління не може раптово закінчитися через одне ухвалене рішення, навіть якщо цим рішенням є прийняття нової Конституції [104, р. 545].

У той же час вважаємо, що це стане поштовхом для побудови децентралізованої системи публічної влади.

Рис. 1.2. Адміністративно-територіальний устрій в Україні

Слід зазначити, що загальна мета розвитку місцевого самоврядування, яке є «правом і реальною здатністю» територіальної громади [78] в Україні полягає в покращенні соціально-економічних та екологічних умов урбанізованих територій, умов проживання та праці всіх їх мешканців. Такі зміни повинні ґрунтуватися на залученні додаткових фінансових ресурсів з різноманітних джерел, прискоренні передачі та застосування досвіду та технологій, децентралізації повноважень, зміцненні місцевого потенціалу та партнерства державного й приватного секторів, а також громад в інтересах вдосконалення інфраструктури і соціальних послуг та забезпечення екологічно-раціонального управління ними, широкій участі в процесі прийняття управлінських рішень громадських груп та організацій [66].

Усе це вказує на те, що функціонально-цільова активність, яка є змістовним аспектом поняття територіальна громада, повинна аналізуватися лише при застосуванні публічно-правового підходу, який є тісно пов'язаним з іншими підходами. Застосування такого підходу дозволяє встановити місце та роль територіальної громади в системі місцевого самоврядування й організації публічної влади в цілому та вимагає розмежування її з іншими суб'єктами місцевого самоврядування.

Територіальна громада є самостійним джерелом публічної недержавної (муніципальної) влади, й цю ідею покладено в основу всієї моделі місцевого самоврядування, що реалізується в Україні, особливо на рівні територіальної громади.

Цей рівень, звичайно, називають муніципальним від лат. «municipalis» – муніципальний – самоврядна адміністративно-територіальна одиниця (село, селище, місто), що має певну територію і населення [44, с. 299].

Під публічною муніципальною владою ми розуміємо владу територіальної громади, оскільки саме вона, згідно з 140-ю ст. Конституції України, є первинним суб'єктом місцевого самоврядування [54].

Вважаємо, що оскільки влада територіальної громади – це муніципальна публічна влада, то й розглядати її необхідно у контексті здатності і спроможності місцевого

самоврядування здійснювати управління справами громади. Відмітимо, що публічна влада територіальної громади, яка обмежується територією певного населеного пункту (села, селища, міста), поширюється на всіх без виключення осіб, які перебувають на цій території. Вказана політика спрямовується на вирішення питань місцевого значення та реалізується територіальною громадою безпосередньо, а також за допомогою створених нею органів місцевого самоврядування на основі власної самостійної і достатньої матеріально-технічної бази. Процесом реалізації належної громаді влади виступає специфічна форма управління, яка має характер самоврядування, тобто такого управління, суб'єкти і об'єкти якого співпадають. Самоврядна діяльність територіальної громади характеризується наявністю та власним змістом таких її елементів, як цілі, завдання, функції, компетенція, форми діяльності.

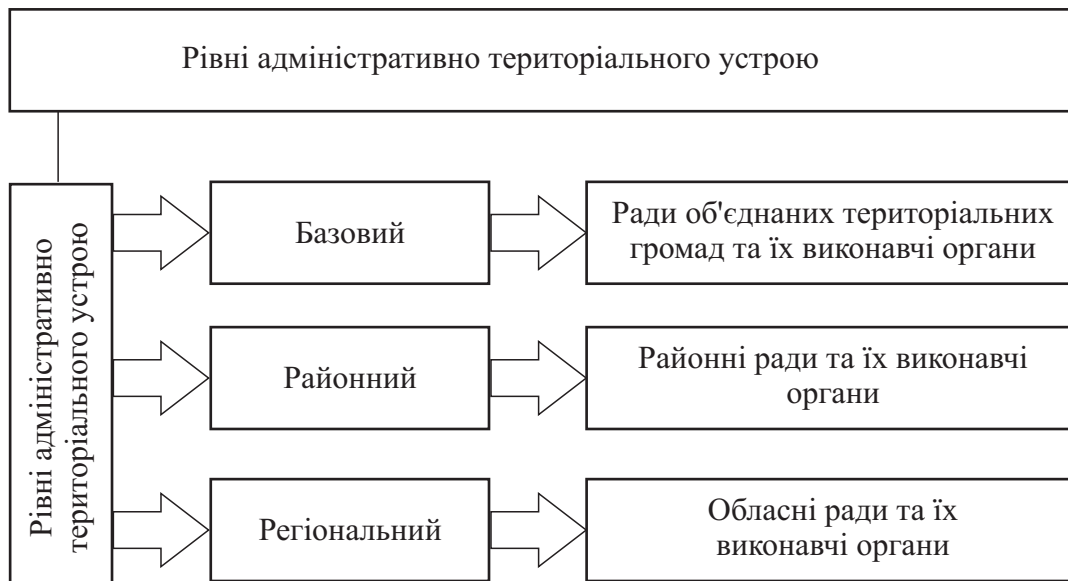

Рис. 1.3. Рівні адміністративно-територіального устрою

Очевидно, що філософські та загально-соціальні основи теорії управління дають підстави визначити особливість територіальної громади – суб'єкта управління як такого, що, з одного боку, здійснює самодіяльність, саморегулювання та самоорганізацію, а з другого – перебуває у сфері упорядковуючого впливу з боку держави, виступаючи об'єктом зовнішнього стосовно нього управління. Ця особливість втілюється у підзаконному характері діяльності територіальної громади – вона реалізує своє право на здійснення місцевого самоврядування лише в межах Конституції та законів України [10, с. 43].

На сьогодні існує проблема дублювання повноважень між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування – це одна із найважливіших проблем (відповідно до законодавства [76] повноваження є дублюючими [3]), що потребує самого швидкого вирішення. Протягом останніх років в нашій державі ведеться мова щодо необхідності здійснення чіткого розподілу повноважень, компетенції та відповідальності між вищевказаними органами, однак реальних кроків поки зроблено не було.

Друга проблема – якісне виконання органами місцевого самоврядування власних та делегованих повноважень. На сьогодні органи місцевого самоврядування не володіють достатніми бюджетними ресурсами задля здійснення повноцінної діяльності на власній території. Маємо на увазі спроможність самостійного прийняття рішень, їхньої реалізації, а також пошук необхідних ресурсів, про що особливо наголошується в Європейській хартії

місцевого самоврядування. Зокрема у ст. 4 п. 3 Хартії вказано, що здійснення державних повноважень, як правило, повинно покладатися на владні органи, що є найбільш близькими до громадян [42]. Також Хартія наголошує на фінансовій автономії місцевого самоврядування, тобто мати відповідні кошти, достатні для ефективного виконання своїх функцій та обов'язків. Принцип є важливою ознакою місцевого самоврядування у країнах Східної Європи, що для здійснення своїх функцій мають відповідне фінансування, право створювати власні бюджети [92, с. 401] за рахунок місцевих податків, цільової освіти, охорони здоров'я) та нецільових субсидії із держбюджету, надходжень за видачу дозволів на торгівлю, видовищних заходів, будівництва і т. д., а також платежів за водокористування, вивезення та знищення сміття і т. д.; позики [3].

Саме тому одним з принципів у розподілі повноважень та формуванні стабільних джерел наповнення місцевих бюджетів повинен стати принцип субсидіарності, що передбачає, по-перше, здійснення муніципальних функцій тими територіальними рівнями влади, які мають найтісніший контакт із громадянином, по-друге, врахування обсягу і характеру завдань та вимоги щодо досягнення ефективності й економії при розмежуванні повноважень між територіальними рівнями влади (ч. 3 ст. 4) [34, с. 48]. Зокрема органи місцевого самоврядування повинні отримати право в частині регулювання ставок місцевих податків та зборів, встановлення пільг, зміцнення доходної бази місцевих бюджетів шляхом скорочення податкових пільг, виданих центральними органами виконавчої влади суб'єктам господарювання на індивідуальній/галузевій основі.

Поступово відбувається врегулювання питань власності територіальних громад на землю, оскільки до цього повноваження сільських, селищних і міських рад у розпорядженні земельними ресурсами обмежувались виключно межами населених пунктів (це лише 12% території держави), що не дозволяло органам місцевого самоврядування ефективно планувати розвиток території громада [2, с. 207-208].

Вказані проблеми вимагають реформування територіальної організації державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення підвищення ефективного управління процесами розвитку територій регіонів і громад «шляхом вдосконалення розподілу повноважень та функцій між територіальними підрозділами ЦОВВ, місцевими державними адміністраціями та ОМС, маючи на меті уникнути дублювання, спростити систему управління, її фінансового забезпечення та економії бюджетних коштів» [3].

Складовою процесу децентралізації є реформування територіальної організації публічної влади, тобто зміна адміністративно-територіального устрою. Саме децентралізація є запорукою ефективного територіального розвитку, шлях до демократизації, дійсного народовладдя [3].

У межах сучасних реформ необхідність децентралізації державної влади обумовлена тим, що вона не здатна бути ефективною, здійснюючись виключно з центру. Ситуація на сьогодні в нашій державі дозволяє зробити висновок щодо необхідності введення додаткових повноважень сформованим ОТГ. В Україні ще досі мають місце ситуації, коли економічно вигідні та опрацьовані регіональні проекти не одержують схвалення та дозволу на реалізацію у вищих інстанціях, незважаючи на те, що саме на місцевому рівні набагато краще видно як самі проблеми, так і оптимальні шляхи їх розв'язання.

Вкрай важливо надати органам місцевого самоврядування ОТГ більшу самостійність, але діяти вони повинні в рамках закону і нести відповідальність за свою діяльність у відповідності до статусу адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких відбувається здійснення місцевого самоврядування. Це особливо підкреслюється в Європейській Хартії про місцеве самоврядування (ч. 2 ст. 4). У відповідності до цього можемо виділити основні функції ОТГ сіл і селищ, міст обласного підпорядкування. Нажаль, здійснення подібного поділу та

групування функцій територіальної громади майже не відображено у спеціальній науковій літературі.

Складність проблеми також й щодо класифікації за вказаними критеріями полягає у тому, що комплекс функцій, які виконуються «різнорівневими» територіальними громадами, за своєю природою не дуже розрізняються між собою, оскільки спрямовані на вирішення практично однакових питань, а саме питань місцевого значення. Тобто за своєю суттю, за об'єктами впливу вони є практично тотожними. Однак, на думку дослідників, відсутність чіткого розмежування функцій територіальних громад, у відповідності до «поділу територій України на адміністративно-територіальні одиниці, у відповідності до якого будується система державних органів та система місцевого самоврядування, стане на перешкоді втручання місцевих органів державної влади та органів територіальних громад, що здійснюють функціонування на вищих «поверхах» адміністративно-територіального устрою, у справі територіальної громади, яка функціонує на нижчому рівні адміністративно-територіального поділу, що сприятиме становленню цивілізованого співробітництва територіальних громад з іншими суб'єктами місцевої влади відповідно до принципів місцевого самоврядування» [9, с. 39; 11, с. 5].

З вищевикладених визначень випливає, що територіальна громада здійснюючи реалізацію права на місцеве самоврядування, одночасно виконує й велике коло функцій, які мають технологічний характер, що, в свою чергу, сприятиме ефективному вирішенню питань місцевого значення, що постають перед мешканцями на певних територіях. Характеризуючи основні напрями й види муніципальної діяльності мешканців відповідних територій, можемо зробити висновки, що комплекс функцій їхніх локальних колективів й спільнот формують певну систему, елементи якої (окремо взяті функції) спрямовуються на вирішення окремих завдань місцевого значення, а в цілому вказана система (система функцій) має на меті здійснення ОТГ власного права на місцеве самоврядування.

Критерії виділення окремих функцій ОТГ, їх класифікація й систематизація – це складова цілого комплексу завдань, до вирішення яких прагне місцеве самоврядування, виступаючи предметною характеристикою діяльності ОТГ в якості первинних суб'єктів місцевого самоврядування [66].

Настільки ж багатогранними й різноплановими є завдання, які постають перед місцевим самоврядуванням, настільки різноманітними за змістом й напрями діяльності ОТГ, тобто їх функції. Наголосимо, що коло функцій які здійснюються ОТГ, є досить широким. Система таких функцій формується з функцій, які є аналогічними до функцій держави, так й тих, що є властивими виключно чи переважно для суб'єктів місцевого самоврядування (рис. 1.4).

Відповідно засади повноважень закладено у ст. 19 Основного закону, у відповідності до якої ОМС та їхні посадові особи зобов'язані діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачено положеннями основного закону та Законами України, а також положеннями ст. 71 Закону про місцеве самоврядування України, відповідно з якою, територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні самостійно реалізовувати надані їм повноваження [54].

Однак з метою здійснення ефективного розподілу праці щодо реалізації повноважень самоврядування, положення Основного закону містять норми щодо принципу «безпосередньо» та «через».

Стосовно цього принципу ч. 3 ст. 140 Основного закону та п. 2 ст. 2 Закону про місцеве самоврядування передбачено три рівні асоціацій, органів та посадових осіб, які здійснюють місцеве самоврядування, а саме наявність:

– територіальної громади базового рівня, які здійснюють надані їм повноваження безпосередньо;

– ради базового рівня та їх виконавчі органи, за допомогою яких реалізуються повноваження самоврядування та районні обласні ради (регіональний рівень самоврядування), які представляють інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Крім того деталізуються та конкретизуються повноваження місцевого самоврядування нормами ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», нормами галузевого законодавства та в інших нормативно-правових актах та положеннях [78].

Наприклад, сучасні дослідження адміністративного права визначають децентралізацію як такий спосіб організації публічної влади в державі, за якого адміністративно-територіальні одиниці чи інші територіальні утворення мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення та реалізувати власні завдання, в межах, що встановлено нормами законодавства та під відповідальність уповноважених органів та посадових осіб, а втручання у їхню діяльність може відбуватися виключно з метою нагляду за законністю в передбачених законом випадках та відповідних формах.

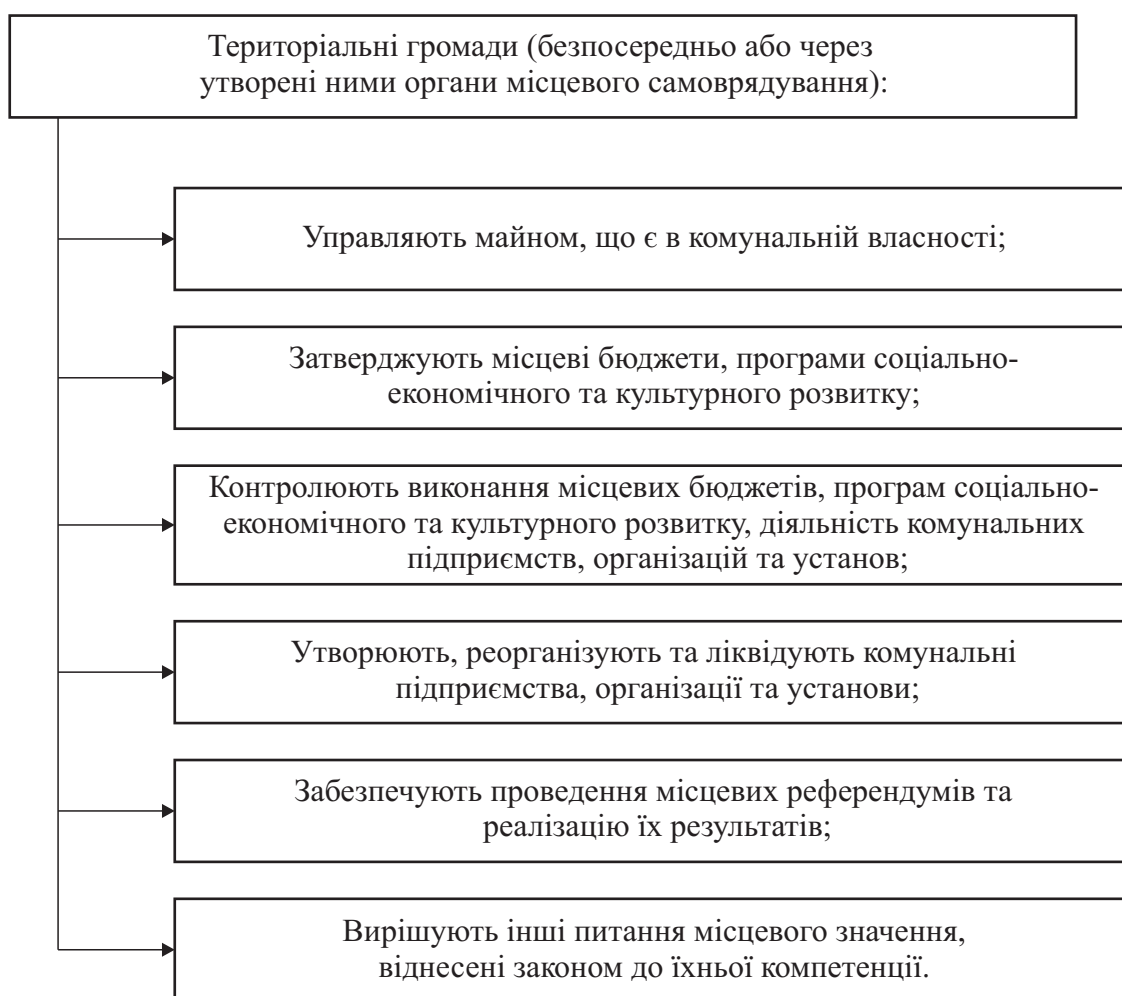

Рис. 1.4. Компетенція територіальних громад

Отже, особливість таких визначень – це новий підхід щодо розподілу й реалізації владних й інших адміністративних функцій, що передбачає відхід від існуючої ієрархічної системи управління й організації влади, наявність високого рівня самостійності низки суб'єктів з одночасним обмеженням сфери нагляду й здійснення контролю щодо їх діяльності. За наявності децентралізованої моделі організації влади органів вищого рівня не може вже втручатися в діяльність органу нижчого рівня, також не може здійснювати щодо нього певну

управлінську діяльність та видавати накази або розпорядження. Межі самоврядування органів, що виконують завдання на засадах децентралізації публічної адміністрації, визначаються заходами здійснення нагляду. Зазначимо, що при цьому «нагляд та контроль застосовуються винятково щодо випадків та у способи, передбачені законодавчими нормами» [35, с. 73].

Також специфічною формою децентралізації адміністративних функцій і делегування повноважень – тобто «наділення тимчасовими повноваженнями конкретних суб'єктів щодо прийняття рішень з чітко визначених питань у справах, що належать до компетенції уповноважуючого органу» [3].

Крім того під час децентралізації влади делегування повноважень – це «конкретизована система виконання повноважень та відповідно реалізації публічних функцій на чітко окреслений термін та з вказівкою на конкретного виконавця відповідного завдання» [3].

Також метод делегування повноважень можливо реалізовувати на різних рівнях адміністрацій, а також в межах певного органу (від керівника до підлеглого).

Делегування повноважень сприятиме «посиленню відповідальності, самостійності, підвищенню рівня кваліфікації, а також може бути застосований адміністрацією як певний тимчасовий захід з експериментальною метою – перед децентралізацією певної функції на необмежений термін у відповідності до законодавчих норм» [37, с. 34].

Крім того подальшого й нагального вирішення потребують такі питання:

1. Стимулювання укрупнення територіальних громад. Більшість європейських країн спочатку стимулювали укрупнення невеликих громад, а потім здійснювали їхнє примусове об'єднання. Наприклад, у Латвії у разі добровільного об'єднання волостей держава надавала разову дотацію на розвиток інфраструктури та дотацію у розмірі 5 % до загального бюджету об'єднаних волостей до певного строку (2009 року), після якого об'єднання самоуправління здійснювалось без дотацій примусово [15]. У Данії, якщо муніципалітети не погоджувались на об'єднання, втручався Міністр внутрішніх справ. У свою чергу, у Франції примусове укрупнення взагалі не здійснювалося, і нині в країні гостро стоїть проблема фінансової спроможності дрібних громад [21].

2. На сьогодні перспективні плани досі ще не реалізовано в повній мірі внаслідок недотримання територіальних меж, котрі було визначено під час підготовки проектів об'єднання громад. Розраховуючи на отримання фінансової підтримки, більша кількість громад, ніж планувалось, забажала стати центром об'єднаної територіальної громади. Невеликі заможні громади не хочуть об'єднуватись з іншими взагалі або проти об'єднання з менш заможними громадами. Деякі громади побоюються запропонованого об'єднання через можливість фінансування їх територій за залишковим принципом, якщо вони не будуть центром об'єднаної громади. У Закарпатській області й досі не прийнято перспективний план. Причина, на думку більшості дослідників [24], пов'язана з опором з боку чиновників, більшою мірою районних, меншою – обласних, у вигляді затягування або відвертої неактивності через небажання віддавати повноваження разом з фінансовими ресурсами та очікуванням свого скорочення у результаті зменшення тих самих повноважень на районному рівні.

3. Також на рівні громад процеси відбуваються повільно через законодавчу нерегульованість питань щодо розподілу та перерозподілу коштів у середині ОТГ й передавання вказаних повноважень без відповідного рівня фінансового забезпечення. Розширення повноважень на місцевому рівні потребує кваліфікованих кадрів для реалізації поставлених завдань. Зростання навантаження на працівників у таких сферах, як медицина, землекористування, освіта; надання адміністративних послуг на рівні ОТГ у результаті збільшення повноважень, але без створення відповідних додаткових структур, оскільки повноваження передаються швидше за надання фінансової підтримки (як сталося, наприклад, з профтехосвітою після передачі її фінансування на місцевий рівень), без відповідного матеріального заохочення – усе це суттєво знижує мотивацію й активність, а іноді і формує негативне ставлення до процесу децентралізації.

4. Не завершено перший етап формування адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, не можна говорити про остаточний перерозподіл повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів та між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. Існують різні точки зору на реалізацію цього етапу [7].

Отже, можемо наголосити на існуванні як позитивних так і негативних наслідків впровадження реформи децентралізації, зокрема:

- здебільшого час та місце прийняття рішень є таким, що відповідають очікуванням з боку громадськості;
- реалізація рішень здійснюється за участі суб'єкта прийняття рішення чи під його відповідальність;
- завдяки наявності оптимальної структури управління відбувається спрощення системи та процедур прийняття рішення;
- наявна прозорість та відкритість процедур прийняття рішень та процесів його реалізації, що призводить до підвищення ефективності адміністративної діяльності, процеси виявлення помилок, джерел їхнього походження;
- період часу необхідний для надходження інформації з рівня виконавця на рівень прийняття рішення та навпаки;
- підвищення свідомості та загострення почуття відповідальності за здійснені заходи та прийняті рішення [40]. Також посадова особа в децентралізованій системі перестає бути безособовим елементом у незрозумілому для неї апараті;
- відбувається зміцнення інноваційного потенціалу при прийнятті владних рішень;
- здійснюється мінімізація бюрократизму;
- наявність зручності та відчуття безпеки та комфорту для фізичних й юридичних осіб;
- взаємовідносини між особою та адміністрацією набувають ознак партнерства та породжують відчуття здійснення «спільної справи» з обох сторін;
- можливості звільнити керівництво від виконання поточних справ, що посилює можливості зосередити керівну ланку на справах стратегічного значення тощо;
- гнучкості процесів виконання певних функцій, що дозволить досить швидко пристосовуватися до зовнішніх й внутрішніх можливих чи наявних змін;
- підвищення ініціативності працівників нижчого рівня, більш повного й ефективного використання людського потенціалу, підвищення й стимулювання праці;
- об'єктивного оцінювання результатів прийнятих й реалізованих рішень;
- потенційної гнучкості щодо покращення, вдосконалення, виправлення помилок тощо;
- територіальна децентралізація, передбачає наближеність до споживача публічних послуг тощо [66].

Таким чином, на шляху до децентралізації і економічного зростання Україна робить лише перші кроки, порушуючи заплановані строки реалізації її етапів. Необхідне законодавче забезпечення щодо децентралізації поступово із законопроектів перетворюється у Закони України, які є необхідною базою для ухвалення організаційних та соціально-економічних рішень.

Розмежування повноважень між органами держави та самоврядування, між рівнями самоврядування і територіальними органами виконавчої влади ускладнюється надто повільним формуванням спроможних громад та змінами адміністративно-територіального устрою України. Стан суспільної підтримки свідчить про наявність проблем в інформаційному забезпеченні процесу децентралізації. Однак, зрушення у напрямі децентралізації є відчутними, мають регіональну специфіку, свої перші вдалі та невдалі приклади самоуправління. Формування власної моделі децентралізації України відбувається в поточному часі.

Висновки та узагальнення до розділу I

Актуальність наукової дискусії у вказаній сфері лише зростає в контексті реформування публічного управління. Слід зазначити, що в практиці державного управління в Україні децентралізація як спосіб зміцнення місцевого самоврядування і підвищення його спроможності впливати на розвиток територій до останнього часу не сприймалась як серйозний чинник розвитку країни в цілому, що є наслідком недооцінки існування фундаментального взаємозв'язку і взаємодії між такими інститутами, як держава та територіальні громади, для формування умов розвитку країни.

Децентралізація влади – складна та багатогранна концепція, що являє собою в найбільш загальному вигляді передачу повноважень (влади), відповідальності та ресурсів від національного (державного) рівня до субнаціонального (регіонального, місцевого) рівня, що представлений відповідними обраними органами влади, або до територіальних органів (представництв) центральних органів виконавчої влади, або приватному сектору. Децентралізацію доцільно розглядати з точки зору різних її типів: політичного, адміністративного, фінансового та ринкового, які можуть набувати різноманітних форм. Жоден із цих типів:

- не домінує над іншими;
- вони можуть запроваджуватися окремо або комбінуватися;
- залежно від наявних економічних та соціальних проблем у державі в окремі часові періоди децентралізація може пришвидшуватися, гальмуватися чи навіть мати зворотний характер (рецентралізація).

Реформування державного управління вимагає дотримання певного балансу між централізацією та децентралізацією повноважень і ресурсів. Використання в різні часові періоди різних типів і форм децентралізації слід розглядати з урахуванням фундаментального взаємозв'язку і взаємодії між такими інститутами, як держава та територіальні громади, для формування економічних, соціальних, правових умов їх розвитку. Держава і громада завжди виступають як комплементарні форми організації публічного управління, відносний баланс і взаємодія яких утворюють економічний та соціальний потенціал кожної території в певний часовий період. Зміни в цьому балансі відносин між громадою і державою відбуваються постійно і впливають на визначення середньо- і довготривалої перспективи розвитку територій різних масштабів – від населеного пункту до всієї країни. За таких умов у теорії і практиці публічного управління базовою є функція державного регулювання процесів економічного і соціального розвитку і, насамперед, створення відповідного інституціонального середовища громади і держави, що сприяло б посиленню процесів розвитку.

Подальше впровадження політики децентралізації управління повинно стати дієвим фактором щодо стабілізації соціально-економічної ситуації, допомогти подолати наявні суперечності між різними гілками та рівнями влади, сприяти та стимулювати підвищення ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях управління. Головними завданнями децентралізації щодо подальшого формування та розвитку територіальних громад, а також на середньострокову перспективу є:

- завершення формування спроможних громад на всій території нашої держави;
- посилення інституційної та ресурсної спроможності громад;
- запровадження стратегічного планування розвитку ОТГ;
- розбудова інфраструктури громад;
- підвищення якості надання всього спектру публічних послуг населенню тощо.

Список використаної літератури

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми: Монографія. І. О. Кресіна, А. А. Коваленко, К. М. Вітман та ін. / За ред. І. О. Кресіної. – К. : Логос, 2009. – 522 с.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2016. – 420 с.
3. Андрияш В.И. Концепт децентрализации в категориальном аппарате политической науки [Электронный ресурс] / Андрияш В.И., Лушагина Т.В., Евтушенко О.Н. // Политология. – № 45 (май). – 2017. – Режим доступа : <http://sci-article.ru/stat.php?i=1495519903>
4. Аристотель. Политика / Аристотель. – К. : Основи, 2000. – 239 с.
5. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / под ред. проф. В.П. Нерознака. – М. : Academia, 1997. – С. 267-279.
6. Ашлей П. Местное и центральное самоуправление. Сравнительный обзор учреждений Англии, Франции, Пруссии и Соединенных Штатов. / Ашлей П.; Пер. под ред.: В.Ф. Дерюжинский, проф. С.-Петербур. ун-та. – С.-Пб. : Изд-во О.Н. Поповой, 1910. – 308 с.
7. Бабінова О. О. Самодостатність територіальних громад України: проблеми та шляхи досягнення [Електронний ресурс] / О. О. Бабінова. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/12.htm>
8. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // Віче. – 2015. – № 12. – С. 14-17.
9. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму / М. О. Баймуратов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 4-5. – С. 38-47.
10. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії і практики: монографія / О. В. Батанов; відп. ред. М. О. Баймуратов; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Юрид. думка, 2010. – 656 с.
11. Батанов О. В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02/ Батанов Олександр Васильович ; Нац. акад. наук України Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2000. – 20 с.
12. Безобразов В.П. Государство и общество. Управление и самоуправление и судебная власть / Статьи В.П. Безобразова. – СПб. : в тип В. Безобразова и Комп., 1882. – XXVIII. – 737 с.
13. Білуха Л.А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади [Електронний ресурс] / Л. Білуха // Theory and Practice of Public Administration. – 1(56)/2017. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-1/doc/3/02.pdf>
14. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [О. Бориславська, Заверуха, Е. Захарченко, та ін.] ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія», 2012. – 128 с.
15. Бородіна О. А. Децентралізація влади в Україні: зміст, ризики, можливості та адміністративна роль громадянського суспільства [Електронний ресурс] / О. Бородіна // Reporter of the Priazovsyi State Tekhnical University. – 2015. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/7756/22.pdf?sequence=1>
16. Варунц Л.Д. Становлення громадянського суспільства в Україні в умовах суспільної і державної трансформації [Електронний ресурс] / Варунц Л.Д., Устименко О.С. – Режим доступу : <http://C:/Users/836D~1/AppData/Local/Temp/TqXXFGZvixgtTTkq3UD.pdf>
17. Васильчиков А.И. О самоуправлении: Сравнительный обзор русских и иностранных земских и общ. учреждений. В 3-х томах. 1869-1871. / А.И. Васильчиков. – Т. I. 3-е изд. – СПб. Типография В.В. Пратца, 1872. – 460 с.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун. – 2001. – 1440 с.

19. Гегель Г.В.Ф. *Философия права* / Пер. с нем.: Ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсесянц; Авт. вступ. ст. и примеч. В. С. Нерсесянц. – М. : Мысль, 1990 – 524 с.
20. Гірман О.С. Генезис ідеї місцевого самоврядування в історії державно управлінської думки. Напрями реформування системи місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / О. Гірман // *Теорія та практика державного управління*. – Вип. 4(51). – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-4/doc/3/04.pdf>
21. Глущенко Ю. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми розвитку та фінансового забезпечення [Електронний ресурс] / Юлія Глущенко // *Державне управління та місцеве самоврядування*. – 2015. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04\(27\)/28.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04(27)/28.pdf)
22. Гнейст Р. *Правовое государство и административные суды Германии* / Рудольф Гнейст ; пер. с нем. Ф. С. Фустова ; под ред. М. И. Свешникова. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Тип. В. Безобразова и Ко, 1896. – 379 с.
23. Гоббс Т. *Левиафан, или материя, форма и власть государства, церковного и гражданского* / Т. Гоббс // *Избранные произведения: В 2-х т. – Т.2*; Пер. с англ. А. Гутермана; Ред. изд., авт. вступ. ст. и примеч. Е.М. Вейцман. – М. : Мысль, 1965. – 583 с.
24. Горлажек Гжегож. *Нова модель Польської регіональної політики після децентралізації держави* [Електронний ресурс] / Гжегож Горлажек. – Режим доступу : <http://www.largis.org.ua/largis1/ukraine/corponentu/rpu.htm>
25. Градовский А.Д. *История местного управления в России в 2 т. / А.Д. Градовский*. – СПб., 1899. – 492 с.
26. Гронский П.П. *Децентрализация и самоуправление* / П.П. Гронский; – 2-е изд. – М., Т-воскоропеч. А.А. Левенсон. 1917. – 44 с.
27. Гроций Г. *О праве войны и мира. История политических и правовых учений. Хрестоматия* / Г. Гроций. – Харьков, 2000. – 432 с.
28. Грушевський М.С. *Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов, ред. П. Сохань*. – Львів: Світ.– Т. 1. – 2002. – С. 580-587.
29. Гурне Б. *Державне управління* / Б. Гурне; перекл. з франц. В. Шовкуна. – К. : Основи, 1993. – 165 с.
30. Демьянков В.З. Термин «концепт» как элемент терминологической культуры // *Язык как материя смысла: Сборник статей в честь академика Н. Ю. Шведовой* / Отв. ред. М. В. Ляпон. – М. : Издательский центр «Азбуковник», 2007. – С. 606-622.
31. *Децентрализация и налогообложение сельскохозяйственной недвижимости* [Электронный ресурс] / *ФАО исследования по вопросам земледелия 7*. – Рим : Продовольственная и сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций, 2005. – Режим доступа : <http://www.fao.org/docrep/007/y5444r/y5444r00.htm>.
32. *Децентрализация в Украине: законодательные новации та суспільні сподівання* / *Передне слово Голови Верховної Ради України В. Б. Гройсмана*. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. – 413 с.
33. *Децентрализация власти* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/questions>
34. *Децентрализация публичной власти: досвід європейських країн та перспективи України* / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. – 212 с.
35. *Децентрализация та ефективне місцеве самоврядування : навч. посіб. / Укр. асоц. місцевих та регіональних влад ; [підгот. та ред. Д. Сах, М. Полонський ; розробив В. Негода та ін.]*. – [2-е вид.]. – К. : ПРООН. Муніцип. прогр. врядування та сталого розвитку, 2006. – 256 с.
36. *Децентрализация в Украине: законодательные новации та суспільні сподівання* / *Передне слово Голови Верховної Ради України В. Б. Гройсмана*. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. – 413 с.
37. *Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах: зб. наук.-аналіт. та навч.-метод. матеріалів, норм.-прав. акт. з питань*

впровадження доброго врядування на місц. рівні / М-во регіон, розвитку та буц-ва України; В. С. Куйбіда, В. В. Толокванов. – К. : Крамар, 2010. – 258 с.

38. Драгоманов М. «Вольный Союзъ» – «Вільна Спілка». – Женева, 1884. // Слісаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції. – К., 1993. – С. 52-60.

39. Драгоманов М. П. Восемнадцать лет войны чиновничества с земством. / М. П. Драгоманов. – Женева, 1883.– 103 с.

40. Дробот І. Сутнісні ознаки самодостатньої територіальної громади в умовах сталого розвитку суспільства: понятійно-термінологічний аспект [Електронний ресурс] / І. Дробот, І. Шуляр. – Режим доступу : // http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_4/Drobot.pdf.

41. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек ; [испр. идоп. по 2-му нем. изд. С. И. Гессеном]. – [2-е изд.] – СПб., 1908. – 598 с.

42. Європейська хартія місцевого самоврядування: Хартія, Міжнародний документ № 452/97-ВР від 15.07.97 – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

43. Євтушенко О. Н. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика становлення: навч. пос. [Електронний ресурс] / О. Н. Євтушенко, Т. В. Лушагіна. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2013. – Режим доступу: http://idu.at.ua/doc/Evtushenko_Luschagina.pdf

44. Євтушенко О.Н Становлення інституту місцевого самоврядування як децентралізованої публічної муніципальної влади територіальних громад в Україні: теорія та практика / О. Євтушенко, Т. Попова, О. Самсонюк // Публічне управління та регіональний розвиток. – 2018. – № 2. – С. 296-321.

45. Євтушенко О.Н. Демократизація державної влади і місцевого самоврядування на принципі субсидіарності: досвід Німеччини / О.Н. Євтушенко // Наукові праці: [науково-методичний журнал], Вип. 80. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – Т. 93. – С. 76-81.

46. Євтушенко О.Н. Державна влада і місцеве самоврядування в умовах модернізації політичної системи сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Євтушенко Олександр Никифорович ; ДЗ «Південноукр.нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – О., 2011. – 28 с.

47. Євтушенко О.Н. Розвиток локальної організації влади в умовах децентралізації: європейський досвід та українські реалії [Електронний ресурс] / О. Євтушенко, Т. Лушагіна. – Режим доступу : <https://vmv.kyuu.edu.ua/v/p12/15.pdf>

48. Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні / В. М. Кампо ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К. : Ін Юре, 1997. – 36 с.

49. Кант І. Метафізика в двух частях / И. Кант // Антология мировой политической мысли: в 5 т. – Т. 1. Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – М. : Мысль, 1997. – 832 с.

50. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Гнозис, 2004. – 389 с.

51. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях / А. Карась. – К.-Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту, 2003. – 520 с.

52. Кин Дж. Демократия и гражданское общество. О, трудностях европейского социализма, перспективах демократии и проблеме контроля над социально-политической властью / Дж. Кин; пер. с англ., послеслов. М.А. Абрамова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 400 с.

53. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: підручник / О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.

54. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovе-zakonodavstvo/normativno-pravovi-akti-z-pitan-kpr/konstitutsiya-ukraini>

55. Коркунов Н.М. Русское государственное право. СПб., 1909. Т. 2. / Коркунов Н.М.; Под ред. и с доп. : М.Б. Горенберг. – 6-е изд. – С.-Пб. : Тип. М.М. Стасюлевича, 1909. – 749 с.

56. Кузнецова Н. С. Громадянське суспільство та особисті немайнові права / Н. Кузнецова // Право України. – 2015. – № 4. – С. 9-17.

57. Курчинский М. А. Муниципальный социализм и развитие городской жизни / М. А.Курчинский. – СПб. 1907. – 110 с.

58. Лазаревский Н.И. Лекции по русскому государственному праву. СПб., 1910. – Т. II. – Ч. 1. / Н.И. Лазаревский. – СПб. : тип. АО «Слово», 1910. – 276 с.

59. Лазаревский Н.И. Самоуправление. Мелкая земская единица. Сборник статей / Н.И. Лазаревский. – СПб., 1903. – 294 с.
 60. Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів / О. Лисенко // *Право України*. – 2009. – №4. – С. 132-139.
 61. Лі Жуйтін Концепція нового державного управління Т. Геблера та Д. Озборна: теоретичні засади та практика : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / Жуйтін Лі. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016. – 20 с .
 62. Локк Дж. Два трактата о правлении / Дж. Локк // *Сочинения в 3-х томах*. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – 668 с.
 63. Любченко М. П. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства / М. Любченко. – Харків: Одисей, 2006. – 352 с.
 64. Мамут Л.С. Гражданское общество и государство: проблема соотношения / Л.С. Мамут // *Общественные науки и современность*. – 2002. – № 5. – С. 100.
 65. Михайловский А.Г. Реформа городского самоуправления в России / А. Михайловский. – СПб., 1908. – 109 с.
 66. Об'єднання громад [Електронний ресурс] // Децентралізація влади. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/region>
 67. Панейко Ю. Л. Теоретичні основи самоврядування / Ю. Л. Панейко. – Львів : Літопис, 2002. – 196 с.
 68. Пашков А.С. Вчення про громадянське суспільство в філософії Гегеля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.05 / А.С. Пашков; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.
 69. Петришин О. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні / О. Петришин // *Вісн. Акад. прав. наук України*, 2003. – № 2-3. – С. 142-161.
 70. Платон. Государство. Законы. Политик / Предисл. Е.И. Темнова. – М. : Мысль, 1998. – 798 с.
 71. Погосский В. В. Местное самоуправление на демократических началах / В. Погосский. – М. : Изд-е Д.Я. Маковского, 1917. – 31 с.
 72. Поживанов М.О. Українські вектори місцевого самоврядування / М. Поживанов. – К. : Альтерпрес, 2004. – 368 с.
 73. Політологія : навч. енцикл. слов.-довід. для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]; за наук. ред. д-ра політ. наук Н. М. Хоми. – Львів : Новий Світ – 2000, 2014. – 779 с.
 74. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28 грудня 2012 р. № 79-VIII // *Офіційний вісник України*. – 2015. – № 3. – Ст. 54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/card/79-19>.
 75. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи. Закон України від 28 грудня 2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс] // *Офіційний вісник України*. – 2015. – № 3. – Ст. 46. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19> .
 76. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2015. – № 13. – Ст. 91.
 77. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015р. № 214. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.
 78. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1997. – №24. – Ст. 170. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
 79. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування : Закон Української РСР № 534-XII (534-12) від 08.12.1990 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53312>
-

80. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
81. Реформування місцевого самоврядування – запорука розвитку територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/20903.htm>
82. Сарнецька Я. А. Місцеве самоврядування: еволюція сутності та статусу / Я. Сарнецька // Економіка та держава. – 2019. – № 8. – С. 87-92.
83. Свешников М.И. Основы и пределы самоуправления. Опыт критического разбора основных вопросов местного самоуправления в законодательствах важнейших Европейских государств / М.И. Свешникова // Санкт-Петербург: тип. В. Безобразова и К° и Ефрона, 4.2., 1892. – С. 291-296.
84. Составляющие демократии / за ред. Дорис Геттинг, Вольфа Дитера Михаели. – К.: Лебедь, 1993. – 160 с.
85. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. / Під заг. ред. В.І. Воловича. – К. : Український Центр духовної культури, 1998. – 736с.
86. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
87. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
88. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Телия. – М. : Языки славянской культуры, 1996. – 289 с.
89. Тишко О.В. Лінгвістичний аналіз поняття фрейму / О. Тишко, Л. Коцюк // Наукові записки. Серія «Філологічна» 2009. – Вип. 11. – С. 391-399. [../.../836D~1/AppData/Local/Temp/Nznuoaf_2009_11_67.pdf](http://old.mgimo.ru/files2/z05_2013/trofimova.pdf)
90. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке: пер. с франц. / Алексис де Токвиль. – М. : Издательство «Весь Мир», 2000. – 560 с.
91. Толкованов В. В. Розвиток місцевого самоврядування в Україні в контексті реалізації політики європейської інтеграції / В. В. Толкованов // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 169, т. 181. – С. 7-12. – (Серія «Державне управління»).
92. Третьяченко М. О. Східноєвропейський досвід територіальної організації публічної влади на місцевому рівні / М.О. Третьяченко // Публічне право. – 2013. – № 2. – С. 398-404.
93. Трофимова И.Н. Децентрализация государственного управления и особенности центр локальных отношений в европейских странах [Электронный ресурс] / И. Трофимова // Сравнительная политика и геополитика. Comparative politics. – 4/2011. – Режим доступа : http://old.mgimo.ru/files2/z05_2013/trofimova.pdf
94. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/artide?art_id=246581344
95. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості / І.Франко // Зібр. тв.: У 50 т. – К., 1986. – Т.45. – С. 76-139.
96. Франко І. Програма галицьких соціалістів / І. Франко // Зібрання творів: у 50 т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 448-464.
97. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-169.htm
98. Шемшученко Ю.С. Громадянське суспільство. / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1. – С. 646-647.
99. Штейн Л. Учение об управлении и право управления со сравнением литературы и законодательства Франции, Англии и Германии (Перевод снем. Под ред. И.Е. Андреевского.) / Л. Штейн. – СПб. : Типография В.В. Пратцъ, 1987. – 594 с.
100. Штимпфл Г. Местное самоуправление / Г. Штимпфл, Х. Шоллер. – М., 1995. – 209 с.

101. Burns D. Can Local Democracy Survive Governance? / D. Burns // *Urban Studies*. – 2000. – Vol. 37. – № 5/6. – P. 963-973.
102. Cheema G. Shabbir. *Decentralizing Governance Emerging Concepts and Practices* Washington, D.C: Ash institute for democratic governance and innovation John F. Kennedy School of Government Harvard University, 2007. – 326 p.
103. Ehrenberg John. *Civil Society: The Critical History of an Idea* / John Ehrenberg. – New York: New York University Press, 1999. – XXI. – 283 p.
104. José Manuel Bandrés. La Carta Europea de la Autonomia Local en la jurisprudencia del Tribunal Supremo // *Cuadernos de derecho local*. 2009.– № 20.– P. 7-22.
105. Osborne D. *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector* / David Osborne, Ted Gaebler. – New York : Plume, 1992. – 432 p.
106. *Previews & Premises* by Alvin Toffler. An interview with the author of *Future Shock* and *The Third Wave*. – Montréal : Black Rose Books, 1983.
107. *The Palgrave Handbook of Decentralisation in Europe*/José Manuel Ruano, Marius Proffiroiu (eds.). – Palgrave Macmillan, 2017. – XIX. – 512 p.
108. Torfing J. What's in a name? Grasping New Public Governance as a Political-administrative system / J. Torfing. [Electronic resource]. – Access mode : ecpr.eu/filestore/paperproposal/117b16b34dca4657bf64178cbe1049dd.pdf

References

1. Kresina, I.O., Kovalenko, A.A., & Vitman, K.M. (2009). *Administratyvno-terytorialna reforma v Ukraini: polityko-pravovi problemy* [Administrative and territorial reform in Ukraine: political and legal issues]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
2. *Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2015 rotsi»* [Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Internal and External Situation of Ukraine in 2015»]. (2016). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
3. Andriyash, V.I., Lushagina, T.V., & Evtushenko, O.N. (2017). Kontsept detsentralizatsii v kategorialnom apparate politicheskoy nauki [The concept of decentralization in the categorical apparatus of political science]. *Politologiya – Political Science*, 45. Retrieved from <http://sci-article.ru/stat.php?i=1495519903> [in Russian].
4. Aristotel. (2000). *Politika* [Politics]. Kyiv: Osnovi [in Russian].
5. Askoldov, S.A. (1997). *Kontsept i slovo // Russkaya slovesnost. Ot teorii slovesnosti k strukture teksta* [Concept and word // Russian literature. From the theory of literature to the structure of the text]. V.P. Neroznak (Ed.). Moscow: Academia [in Russian].
6. Ashley, P. (1910). *Mestnoe i tsentralnoe samoupravlenie. Sravnitelnyiy obzor uchrezhdeniy Anglii, Frantsii, Prussii i Soedinennyih Shtatov* [Local and central government. Comparative overview of the institutions of England, France, Prussia and the United States]. (V.F. Deryuzhinskiy, Trans). St. Petersburg: Izd-vo O.N. Popovoy [in Russian].
7. Babinova, O.O. *Samodostatnist terytorialnykh hromad Ukrainy: problemy ta shliakhy dosiahnennia* [Self-sufficiency of territorial communities of Ukraine: problems and ways to achieve]. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/12.htm> [in Ukrainian].
8. Baimuratov, M.O. (2015). Detsentralizatsiia ta kompetentsiia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [Decentralization and competence of local government in Ukraine]. *Viche – Viche*, 12, (pp. 14-17) [in Ukrainian].
9. Baimuratov, M.O. (2009). Mistseve samovriaduvannia yak zahalnyi spadok liudskoi tsyvilizatsii ta fenomen suchasnoho svitovoho konstytutsionalizmu [Local self-government as a general heritage of human civilization and the phenomenon of modern world constitutionalism]. *Biuleten Ministerstva yustytсии Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 4-5, (pp. 38-47) [in Ukrainian].
10. Batanov, O.V. (2010). *Munitsypalna vlada v Ukraini : problemy teorii i praktyky* [Municipal power in Ukraine: problems of theory and practice]. M.O. Baimuratov (Ed.). Kyiv: Yuryd. dumka [in Ukrainian].

11. Batanov, O.V. (2000). Funktsii terytorialnykh hromad yak subiektiv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [Functions of territorial communities as subjects of local self-government in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Bezobrazov, V.P. (1882). *Gosudarstvo i obschestvo. Upravlenie i samoupravlenie i sudebnaya vlast* [State and society. Management and self-government and the judiciary]. St. Petersburg: Tip. V. Bezobrazova i Ko. [in Russian].
13. Bilukha, L.A. (2017). Poniattia terytorialnoi hromady ta spromozhnoi terytorialnoi hromady [The concept of territorial community and capable territorial community]. *Teoriia i praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and Practice of Public Administration*, 1(56). Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-1/doc/3/02.pdf> [in Ukrainian].
14. Boryslavska, O., & Zaverukha, I., & Zakharchenko E. (Ed.). (2012). Detsentralizatsiia publichnoi vlyady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public power: experience of European countries and prospects of Ukraine]. Kyiv: TOV «Sofia» [in Ukrainian].
15. Borodina, O.A. (2015). Detsentralizatsiia vlyady v Ukraini: zmyst, ryzyky, mozhlyvosti ta administratyvna rol hromadianskoho suspilstva [Decentralization of power in Ukraine: content, risks, opportunities and administrative role of civil society]. *Reporter of the Priazovsyyi State Tekhnical University – Reporter of the Priazovsyyi State Tekhnical University*. Retrieved from <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/7756/22.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
16. Varunts, L.D., & Ustyenko, O.S. *Stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini v umovakh suspilnoi i derzhavnoi transformatsii* [Formation of civil society in Ukraine in terms of social and state transformation]. Retrieved from <http://C:/Users/836D~1/AppData/Local/Temp/TqXXFGZvixgtTTkq3UD.pdf> [in Ukrainian].
17. Vasilchikov, A.I. (1872). *O samoupravlenii: Sravnitelnyiy obzor russkikh i inostrannykh zemskikh i obsch. uchrezhdeniy* [On self-government: Comparative overview of Russian and foreign zemstvo and general institutions]. (Vols. 1-3). (3rd ed.). St. Petersburg: Tipografiya V.V. Prattsya [in Russian].
18. Busel, B.T. (2001). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].
19. Gegel, G.V.F. (1990). *Filosofiya prava* [Philosophy of Law]. (D.A. Kerimov, V. S. Nersesyants, Trans). Moscow: Myisl [in Russian].
20. Hirman, O.S. Henezys idei mistsevoho samovriaduvannia v istorii derzhavno upravlinskoï dumky. Napriamy reformuvannia systemy mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [The genesis of the idea of local self-government in the history of public administration thought. Directions of reforming the system of local self-government in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and Practice of Public Administration*, 4(51). Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-4/doc/3/04.pdf> [in Ukrainian].
21. Hlushchenko, Yu. (2015). Mistseve samovriaduvannia v Ukraini: problemy rozvytku ta finansovoho zabezpechennia [Local self-government in Ukraine: problems of development and financial support]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – State management and local self-government*. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04\(27\)/28.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04(27)/28.pdf) [in Ukrainian].
22. Gneyst, R. (1896). *Pravovoe gosudarstvo i administrativnyie sudyi Germanii* [Legal state and administrative courts of Germany]. (F.S. Fustova, Trans). M. I. Sveshnikova (Ed.). (2nd ed., rev.). St. Petersburg: Tip. V. Bezobrazova i Ko [in Russian].
23. Gobbs, T. (1965). *Leviathan, ili materiya, forma i vlast gosudarstva, tserkovnogo i grazhdanskogo* [Leviathan, or matter, form and power of the state, ecclesiastical and civil]. (A. Gutermana, Trans). E.M. Veytsman, (Ed.). (Vols. 1-2). Moscow: Myisl [in Russian].
24. Horlazhek Hzhhezh. Nova model Polskoi rehionalnoi polityky pislia detsentralizatsii derzhavy [A new model of Polish regional policy after the decentralization of the state]. www.largis.org.ua. Retrieved from <http://www.largis.org.ua/largis1/ukraine/copmponentu/rpu.htm> [in Ukrainian].
25. Gradovskiy, A.D. (1899). *Istoriya mestnogo upravleniya v Rossii* [History of local government in Russia]. (Vols. 1-2). St. Petersburg [in Russian].
26. Gronskiy, P.P. (1917). *Detsentralizatsiya i samoupravlenie* [Decentralization and self-government]. (2nd ed.). Moscow: T-vo skoropech. A.A. Levenson [in Russian].

27. Grotsiy, G. (2000). *O prave voynyi i mira. Istoriya politicheskikh i pravovyih ucheniy [On the law of war and peace. History of political and legal doctrines]*. Harkov [in Russian].
28. Hrushevskiy M.S., Sokhan, P., Dashkevych, Ya., & Hyrych I. (Ed.). (2002). *Tvory [Works]*. (Vols. 1). Lviv: Svit [in Ukrainian].
29. Hurne, B. (1993). *Derzhavne upravlinnia [Public administration]*. (V. Shovkun, Trans). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
30. Demyankov, V.Z., Shvedova, N.Yu., & Lyapon, M.V. (2007). Termin «kontsept» kak element terminologicheskoy kulturyi // Yazyk kak materiya smyisla [The term “concept” as an element of terminological culture // Language as a matter of meaning]. M. V. Lyapon (Ed.). Moscow: Izdatelskiy tsentr «Azbukovnik» [in Russian].
31. Detsentralizatsiya i nalogoblozhenie selskohozyaystvennoy nedvizhimosti [Decentralization and Taxation of Agricultural Property]. (2005). *FAO issledovaniya po voprosam zemledeliya – FAO Agricultural Research, 7*. Rome: Prodovolstvennaya i selskohozyaystvennaya Organizatsiya Ob'edinennyih Natsiy. Retrieved from <http://www.fao.org/docrep/007/y5444r/y5444r00.htm> [in Russian].
32. Detsentralizatsiia v Ukraini: zakonodavchi novatsii ta suspilni spodivannia [Decentralization in Ukraine: legislative innovations and public hopes]. (2015). *Perednie slovo Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy V. B. Hroismana – Foreword by the Chairman of The Verkhovna Rada of Ukraine V.B. Groysman*. Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].
33. *Detsentralizatsiia vlady [Decentralization of power]*. Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/questions> [in Ukrainian].
34. Boryslavska, O.M., Zaverukha, I.B., & Shkolyk, A.M. (Ed.). (2012). *Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskyykh krain ta perspektyvy Ukrainy [Decentralization of public power: the experience of European countries and prospects of Ukraine]*. Kyiv: Tsentr polityko-pravovykh reform [in Ukrainian].
35. Nehoda, V. (2006). *Detsentralizatsiia ta efektyvne mistseve samovriaduvannia [Decentralization and effective local government]*. D. Sakh, M. Polonskyi (Eds.). (2nd ed.). Kyiv: PROON. Munitsyp. prohr. vriaduvannia ta staloho rozvytku [in Ukrainian].
36. Detsentralizatsiia v Ukraini: zakonodavchi novatsii ta suspilni spodivannia [Decentralization in Ukraine: legislative innovations and public hopes]. (2015). *Perednie slovo Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy V. B. Hroismana – Foreword by the Chairman of The Verkhovna Rada of Ukraine V.B. Groysman*. Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].
37. Kuibida, V.S., & Tolokvanov, V.V. (2010). *Dosvid vprovadzhennia standartiv dobroho vriaduvannia na mistsevomu rivni v Ukraini ta inshyykh yevropeiskyykh krainakh [Experience in implementing standards of good governance at the local level in Ukraine and other European countries]*. Kyiv: Kramar [in Ukrainian].
38. Drahomanov, M.P. (1884). «Volnyiy Soyuz» – «Vilna Spilka» [«Free Union»]. Zheneva. A.H. Slisarenko, M.V. Tomenko (Eds.). (1993). *Istoriia ukrainskoi konstytutsii – History of the Ukrainian constitution*, (pp. 52-60). Kyiv [in Ukrainian].
39. Dragomanov, M.P. (1883). *Vosemnadtsat let voynyi chinovnichestva s zemstvom [Eighteen years of war between officials and the zemstvo]*. Zheneva [in Russian].
40. Drobot, I., & Shuliar, I. *Sutnisni oznaky samodostatnoi terytorialnoi hromady v umovakh staloho rozvytku suspilstva: poniatiino-terminolohichniy aspekt [Essential features of self-sufficient territorial community in terms of sustainable development of society: conceptual and terminological aspect]*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_4/Drobot.pdf [in Ukrainian].
41. Ellinek, G. (1908). *Obschee uchenie o gosudarstve [General doctrine of the state]*. (2nd ed.). St. Petersburg [in Russian].
42. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia No 452/97-VR vid 15.07.97 [Charter: European Charter of Local Self-Government No 452/97-VR of 15.07.97]. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036 [in Ukrainian].
43. Yevtushenko, O.N., & Lushahina, T.V. (2013). *Mistseve samovriaduvannia v Ukraini: teoriia ta praktyka stanovlennia [Local self-government in Ukraine: theory and practice of formation]*. Mykolaiv: Vydvo ChDU imeni Petra Mohyly. Retrieved from http://idu.at.ua/doc/Evtushenko_Luschagina.pdf [in Ukrainian].
44. Yevtushenko, O., Popova, T., & Samsoniuk, O. (2018). Stanovlennia instytutu mistsevoho samovriaduvannia yak detsentralizovanoi publichnoi munitsypalnoi vlady terytorialnykh hromad v Ukraini:

teoriia ta praktyka [Formation of the institute of local self-government as a decentralized public municipal authority of territorial communities in Ukraine: theory and practice]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 2, (pp. 296-321) [in Ukrainian].

45. Yevtushenko, O.N. (2008). Demokratyzatsiia derzhavnoi vlyady i mistsevoho samovriaduvannia na pryntsypy subsidiarnosti: dosvid Nimechchyny [Democratization of state power and local self-government on the principle of subsidiarity: the experience of Germany]. *Naukovi pratsi: [naukovo-metodychnyi zhurnal] – Scientific works: [scientific-methodical magazine]*, 80, (Vols. 93), (pp. 76-81) [in Ukrainian].

46. Yevtushenko, O.N. (2011). Derzhavna vlyada i mistseve samovriaduvannia v umovakh modernizatsii politychnoi systemy suchasnoho ukrainskoho suspilstva [State power and local self-government in the conditions of modernization of the political system of modern Ukrainian society]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odessa: «Pivdenoukr.nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho» [in Ukrainian].

47. Yevtushenko, O.N., & Lushahina, T.V. *Rozvytok lokalnoi orhanizatsii vlyady v umovakh detsentralizatsii: yevropeyskyi dosvid ta ukrainski realii [Development of local organization of power in terms of decentralization: European experience and Ukrainian realities]*. Retrieved from <https://vmv.kymu.edu.ua/v/p12/15.pdf> [in Ukrainian].

48. Kampo, V.M. (1997). *Mistseve samovriaduvannia v Ukraini [Local self-government in Ukraine]*. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].

49. Kant, I. (1997). *Metafizika v dvuh chastyakh [Metaphysics in two parts]*. *Antologiya mirovoy politicheskoy myisli – Anthology of world political thought*, (Vols. 1). Moscow: Myisl [in Russian].

50. Karasik, V.I. (2004). *Yazykovoy krug: lichnost, kontseptyi, diskurs [Linguistic circle: personality, concepts, discourse]*. Kyiv: Gnozis [in Russian].

51. Karas, A. (2003). *Filosofiiia hromadianskoho suspilstva v klasychnykh teoriiakh i neklasychnykh interpretatsiiakh [Philosophy of civil society in classical theories and non-classical interpretations]*. Lviv : Vyd. tsentr Lviv. nats. un-tu [in Ukrainian].

52. Kin, Dzh. (2001). *Demokratiya i grazhdanskoe obschestvo. O, trudnostyakh evropeyskogo sotsializma, perspektivah demokratii i probleme kontrolya nad sotsialno-politicheskoy vlastyu [Democracy and civil society. On the difficulties of European socialism, the prospects for democracy and the problem of control over socio-political power]*. (M.A. Abramova, Trans). Moscow: Progress-Traditsiya [in Russian].

53. Kyrylenko, O.P. (2006). *Mistsevi finansy [Local finances]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

54. Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. [Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. *sfs.gov.ua*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/normativno-pravovi-akti-z-pitan-kpr/konstitutsiya-ukraini> [in Ukrainian].

55. Korkunov, N.M. (1909). *Russkoe gosudarstvennoe pravo [Russian state law]*. M.B. Gorenberg (Ed.). (6nd ed.). St. Petersburg: Tip. M.M. Stasyulevicha [in Russian].

56. Kuznietsova, N.S. (2015). Hromadianske suspilstvo ta osobysti nemainovi prava [Civil society and personal non-property rights]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 4, (pp. 9-17) [in Ukrainian].

57. Kurchinskiy, M.A. (1907). *Munitsipalnyiy sotsializm i razvitie gorod skoy zhizni [Municipal socialism and the development of urban life]*. St. Petersburg [in Russian].

58. Lazarevskiy, N.I. (1910). *Lektsii po russkomu gosudarstvennomu pravu [Lectures on Russian state law]*. (Vols. 2, part 1). St. Petersburg: tip. AO «Slovo» [in Russian].

59. Lazarevskiy, N.I. (1903). *Samoupravlenie. Melkaya zemskaya edinitsa [Self management. Small zemstvo unit]*. St. Petersburg [in Russian].

60. Lysenko, O. (2009). Transformatsiia pravovoho statusu orhaniv mistsevoho samovriaduvannia vidpovidno do yevropeyskykh standartiv [Transformation of the legal status of local governments in accordance with European standards]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 4, (pp. 132-139).

61. Li, Zhuitin. (2016). Kontseptsiiia novoho derzhavnoho upravlinnia T. Heblera ta D. Ozborna: teoretychni zasady ta praktyka [The concept of the new public administration of T. Goebler and D. Osborne: theoretical principles and practice]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk : IFNTUNH [in Ukrainian].

62. Lokk, Dzh. (1988). *Dva traktata o pravlenii [Two treatises on government]*. (Vols. 3). Moscow: Myisl [in Russian].

63. Liubchenko, M.P. (2006). *Konstytutsiino-pravovi osnovy rozvytku mistsevoho samovriaduvannia yak instytutu hromadianskoho suspilstva [Constitutional and legal foundations of local government development as an institution of civil society]*. Kharkiv: Odysei [in Ukrainian].
64. Mamut, L.S. (2002). Grazhdanskoe obschestvo i gosudarstvo: problema sootnosheniya [Civil society and the state: the problem of correlation]. *Obschestvennyie nauki i sovremennost – Social Sciences and Modernity*, 5 [in Russian].
65. Mihaylovskiy, A.G. (1908). *Reforma gorodskogo samoupravleniya v Rossii [Reform of city government in Russia]*. St. Petersburg [in Russian].
66. Obiednannia hromad [Association of communities]. *decentralization.gov.ua*. Retrieved from <http://decentralization.gov.ua/region> [in Ukrainian]
67. Paneiko, Yu.L. (2002). *Teoretychni osnovy samovriaduvannia [Theoretical foundations of self-government]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
68. Pashkov, A.S. (2007). Vchennia pro hromadianske suspilstvo v filosofii Hehelia [The doctrine of civil society in the philosophy of Hegel]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
69. Petryshyn, O. (2003). Hromadianske suspilstvo – pidgruntia formuvannia pravovoi derzhavy v Ukraini [Civil society - the basis for the formation of the rule of law in Ukraine]. *Visn. Akad. prav. nauk Ukrainy – Bulletin of the Academy of Rights Sciences of Ukraine*, 2-3, (pp. 142-161) [in Ukrainian].
70. Platon. (1998). Gosudarstvo. Zakonyi. Politik [State. Laws. Politician]. E.I. Temnova (Ed.). Moscow: Myisl [in Russian].
71. Pogoskiy, V.V. (1917). *Mestnoe samoupravlenie na demokraticeskikh nachalah [Local self-government on a democratic basis]*. Moscow: Izd-e D.Ya. Makovskago [in Russian].
72. Pozhyvanov, M.O. (2004). *Ukrainski vektory mistsevoho samovriaduvannia [Ukrainian vectors of local self-government]*. Kyiv: Alterpres [in Ukrainian].
73. Denysenko, V.M., Sorba, O.M., Uhryn, L.Ya. (2014). Politolohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk dovidnyk dlia studentiv VNZ I-IV rivniv akredytatsii [Political science: educational encyclopedic dictionary reference book for university students of I-IV levels of accreditation / For science]. N. M. Khoma (Ed.). Lviv : «Novyi Svit – 2000» [in Ukrainian].
74. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo reformy mizhbiudzhethnykh vidnosyn vid 28 hrudnia 2012 r. No 79-VIII [Law of Ukraine On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the Reform of Intergovernmental Relations of December 28, 2012 No 79-VIII]. (2015). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 3. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/card/79-19> [in Ukrainian].
75. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo podatkovoi reform vid 28 hrudnia 2014 r. No 71-VIII [Law of Ukraine On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine on tax reform of December 28, 2014 No 71-VIII]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 3. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19> [in Ukrainian].
76. Zakon Ukrainy Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad vid 5 liutoho 2015 r. No 157-VIII [Law of Ukraine On voluntary association of territorial communities of February 5, 2015 No 157-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 13 [in Ukrainian].
77. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad vid 08.04.2015r. No 214 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Methodology for the formation of affluent territorial communities of 08.04.2015. No 214]. *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].
78. Zakon Ukrainy Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini vid 21.05.1997 No 280/97-VR [Law of Ukraine On local self-government in Ukraine of 21.05.1997 No 280/97-VR]. (1997). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 24. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
79. Zakon Ukrainskoi RSR Pro mistsevi Rady narodnykh deputativ Ukrainskoi RSR ta mistseve samovriaduvannia vid 08.12.1990 r. No 534-XII (534-12) [Law of the Ukrainian SSR On local Soviets of People's Deputies of the Ukrainian SSR and local self-government of December 8, 1990 No 534-XII (534-12)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53312> [in Ukrainian].
-

80. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini vid 1 kvit. 2014 r. No 333-r. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine of April 1. 2014 No 333-r.]. *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukrainian].

81. Reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia – zaporuka rozvytku terytorialnoi hromady [Reforming local self-government - a guarantee of development of the territorial community]. *www.rv.gov.ua*. Retrieved from <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/20903.htm> [in Ukrainian].

82. Sarnetska, Ya.A. (2019). Mistseve samovriaduvannia: evoliutsiia sutnosti ta status [Local self-government: the evolution of essence and status]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 8, (pp. 87-92) [in Ukrainian].

83. Sveshnikov, M.I. (1892). *Osnovyi i predelyi samoupravleniya. Opyit kriticheskogo razbora osnovnykh voprosov mestnogo samoupravleniya v zakonodatelstvakh vazhneyshih Evropeyskikh gosudarstv* [Foundations and limits of self-government. Experience of a critical analysis of the main issues of local self-government in the legislation of the most important European states]. Sankt-Peterburg: tip. V. Bezobrazova i K^o i Efrona [in Russian].

84. Getting, D., & Mihaeli, V.D. (Ed.). (1993). *Sostavlyayushchie demokratiyu* [Components of democracy]. Kyiv: Lebed [in Russian].

85. Volovych, V.I. (Ed.). (1998). *Sotsiologhiia: korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Sociology: a short encyclopedic dictionary]. Kyiv: Ukrainyskyi Tsentruk dukhovnoi kultury [in Ukrainian].

86. Stepanov, Yu.S. (1997). *Konstanty. Slovar russkoy kulturyi. Opyit issledovaniya* [Constants. Dictionary of Russian culture. Research experience]. Moscow: Shkola «Yazyki russkoy kulturyi» [in Russian]

87. Ukaz Prezydenta Ukrainy Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020» vid 12 sichnia 2015 roku No5 [Decree of the President of Ukraine Strategy of sustainable development «Ukraine – 2020» of January 12, 2015 No5]. (2015). *www.president.gov.ua*. Retrieved from www.president.gov.ua/documents/18688.html [in Ukrainian].

88. Teliya, V.N. (1996). *Russkaya frazeologiya. Semanticheskyy, pragmaticheskyy i lingvokulturologicheskyy aspekty* [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects]. Moscow: Yazyki slavyanskoy kulturyi [in Russian].

89. Tyshko, O., & Kotsiuk, L. (2009). Linhvistychnyi analiz poniattia freimu [Linguistic analysis of the concept of frame]. *Naukovi zapysky. Seriya «Filolohichna» – Scientific notes. Series «Philological»*, 11, (pp. 391-399) [in Ukrainian].

90. Tokvil, A. de. (2000). *Demokratiya v Amerike* [Democracy in America]. Moscow: Izdatelstvo «Ves Mir» [in Russian].

91. Tolkovanov, V.V. (2012). Rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini v konteksti realizatsii polityky yevropeiskoi intehratsii [Development of local self-government in Ukraine in the context of the implementation of European integration policy]. *Naukovi pratsi : nauk.-metod. zhurn. – Scientific works: scientific method. magazine*, (Vols. 181), 169, (pp. 7-12). Mykolaiv: ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].

92. Tretiachenko, M.O. (2013). Skhidnoievropeyskyi dosvid terytorialnoi orhanizatsii publichnoi vlady na mistsevomu rivni [Eastern European experience of territorial organization of public power at the local level]. *Publichne pravo – Public law*, 2, (pp. 398-404) [in Ukrainian].

93. Trofimova, I.N. (2011). Detsentralizatsiya gosudarstvennogo upravleniya i osobennosti tsentr lokalnykh otnosheniy v evropeyskikh stranah [Decentralization of public administration and features of the center of local relations in European countries]. *Sravnitel'naya politika i geopolitika – Comparative politics and geopolitics*, 4. Retrieved from http://old.mgimo.ru/files2/z05_2013/trofimova.pdf [in Russian].

94. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniieiu storony, ta Yevropeyskym Soiuzom, Yevropeyskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/artide?art_id=246581344 [in Ukrainian].

95. Franko, I. (1986). *Mysli o evoliutsii v istorii liudskosti* [Thoughts on evolution in the history of mankind]. (Vols. 45), (pp. 76-139). Kyiv [in Ukrainian].

96. Franko, I. (1986). *Prohrama halytskykh sotsialistiv [Program of Galician socialists]*. (Vols. 45), (pp. 448-464). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
97. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. *kodeksy.com.ua*. Retrieved from http://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-169.htm [in Ukrainian].
98. Shemshuchenko, Yu.S. (1998). *Hromadianske suspilstvo [Civil society]*. (Vols. 1), (pp. 646-647). Kyiv: Ukr. entsykl. [in Ukrainian].
99. Shteyn, L. (1987). *Uchenie ob upravlenii i pravo upravleniya so sravneniem literatury i zakonodatelstva Frantsii, Anglii i Germanii [The doctrine of management and the law of management with a comparison of literature and legislation of France, England and Germany]*. (I.E. Andreevskii, Trans). St. Petersburg: Tipografiya V.V. Pratts' [in Russian].
100. Shtimpfl, G., & Sholler, H. (1995). *Mestnoe samoupravlenie [Local government]*. Moscow [in Russian].
101. Burns, D. (2000). Can Local Democracy Survive Governance? *Urban Studies*, (Vols. 37), 5/6, (pp. 963-973) [in English]
102. Cheema, G. Shabbir. (2007). *Decentralizing Governance Emerging Concepts and Practices Washington, D.C: Ash institute for democratic governance and innovation John F. Kennedy School of Government Harvard University* [in English].
103. Ehrenberg, J. (1999). *Civil Society: The Critical History of an Idea*. New York: New York University Press [in English].
104. Bandrés, J.M. (2009). La Carta Europea de la Autonomia Local en la jurisprudencia del Tribunal Supremo. *Cuadernos de derecho local*, 20, (pp. 7-22) [in Spanish].
105. Osborne, D., & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector*. New York: Plume [in English].
106. Toffler, A. (1983). *An interview with the author of Future Shock and The Third Wave*. Montréal: Black Rose Books [in English].
107. Ruano, J.M., & Profiroiu, M. (Eds.). (2017). *The Palgrave Handbook of Decentralisation in Europe*. Palgrave Macmillan [in English].
108. Torfing, J. What's in a name? Grasping New Public Governance as a Political-administrative system. *ecpr.eu*. Retrieved from <http://ecpr.eu/filestore/paperproposal/117b16b34dca4657bf64178cbe1049dd.pdf>